

Naiset vahvistumisen lähteillä 2021 kuntoutuksen -raportti

Toimintatutkimus kuntoutumisen merkityksistä ja vaikutuksista ryhmäläisten ja toteuttajien kokemina

Kuntoutuksen toteuttajat:

Kainuun sosiaali- ja terveydenhuollon kuntayhtymän aikuissosiaalipalvelut ja SOSRAKE Kainuun -osahanke
Kajaanin evankelis luterilainen seurakunta
Tietoisesti kohti parempaa –hanke

Naiset vahvistumisen lähteillä 2021 -kuntoutusraportti

Toimintatutkimus kuntoutumisen merkityksistä ja vaikutuksista
ryhmäläisten ja monialaisen toteuttajaryhmän kokemana

Tutkimuksen toteuttajat ja raportin laatijat

SOSRAKE Kainuun -osahankkeen aluekehittäjä Anne Tuikka
Aikuissosiaalityön johtava sosiaalityöntekijä Veera Rinne

Kainuun sote 2021

”Ystäväni, sinä tiedät rosoiset kohtasi, etkä niitä kavahda.
Sinä tiedät hetket jotka tekevät maailmastasi merkityksellisemmän.
Sinä tiedät itsestäsi paljon, mutta tiedätkö senkin, että teet maailmastasi kauniimman.
Tiedätkö kuinka Sinulla on voimaa ja hiljaisuudessa viisautta.
Tiedätkö että ilman Sinua palapelistäsi uupuisi yksi pala, kaunis pala.
Tiedäthän sillä minä tiedän”.

Muokattu nimettömästi kirjoitetusta runosta

Tiivistelmä

Tämä toimintatutkimus tuottaa tietoa Kainuun sosiaali- ja terveydenhuollon (Kainuun soten) aikuis-sosiaalityön ja sen hallinnoiman SOSRAKE Kainuun osahankkeen, Kajaanin evankelisluterilaisen seurakunnan diakoniatyön ja Myllyhoitoyhdistyksen hallinnoiman Tietoisesti kohti parempaa -hankkeen monitoimijaisesta ja –alaisesti toteutetun Naiset vahvistumisen lähteillä –kuntoutukseen liittyvistä vaikutuksista. Keskeistä on uudella tavalla ymmärrettävä prosessi, jossa ei olla kiinnostuneita vain siitä, miten asiat ovat, vaan ennen kaikkea siitä, miten niiden tulisi olla. Keskeistä toimintatutkimukselle on se, että tutkija osallistuu muutosprosessiin ja tutkijan ja tutkittavien suhteen perustana on yhteistyö ja yhteinen vastuu. (Kasvio ym. 1994, 36.)

Vaikuttavuutta mitataan osallistujien ja ohjaajien yhteisesti asettamien tavoitteiden saavuttamisena kuntoutusprosessin aikana. Vaikuttavuuden osoittamiseksi ei riitä pelkästään ilmiöiden kuvaileminen ja niitä koskevien tulkintojen esittäminen. Tarvitaan tietoa siitä, miksi ja miten ilmiöt ovat syntyneet. Tavoitteena on selittää ja ymmärtää, miten selitettävä asia on syntynyt tai muuttunut. Tutkimusprosessissa Kaimer-teoria hahmottaa kuntoutuskokonaisuuden tietopohjaa kontekstista, interventioista, toimijoista ja mekanismeista, sekä niistä johdetuista tuloksista ja johtopäätöksistä. (Matthies ym. 2021, 9.)

Tutkimusaineisto sisältää mittari-, kysely- ja havaintoaineistoa. Aikuisväestön hyvinvointiin liittyviä yhdeksää elämäneluetta kartoittavat mittaukset toteutettiin kuntoutuksen lähtötilanteessa ja jatkotapaamisella. Tämä osaltaan mahdollisti kuntoutuksen vaikuttavuuden seurannan. Lisäksi toteutimme lomakekyselynä interventioon sekä tavoitteen asetteluun liittyvän kyselyn ja palautteen kuntoutuksesta. Toiminnan toteuttajilta kerätty kysely liittyy toiminnan toteuttamisesta koettuihin merkityksiin ja näkemyksiin toiminnan jatkotarpeista. Kysely toteutettiin Webropol-kyselynä.

Jo näin lyhyellä seurantatutkimuksella saatiin aikaan toiminnasta kertovia vaikuttavuutta osoittavia tuloksia. Vaikuttavimmiksi toimenpiteiksi nousivat erityisesti leiri ja sen sisältämät osallisuutta ja voimavarjoja vahvistavat toimintamenetelmät. Tärkeimmiksi vaikuttavuutta edistäviksi tekijöiksi nousivat ammattitaitoiset ohjaajat, kuulluksi ja arvostetuksi tuleminen, sekä viihtyisät leiri- ja jatkotapaamispaikat. Kiinnittämällä huomiota näihin tekijöihin voidaan tehostaa toimenpiteiden vaikuttavuutta.

Kuntoutustoiminnan monialaisuus, suunnitelmallisuus, osallistujien kokonaisvaltaisen tilanteen ymmärrys eli asiakaslähtöisyys ja pitkäjänteisesti toteutettu toiminta edistävät merkittävästi vaikuttavuutta. Toiminnan kustannustehokkuuslaskelmia ei tässä tutkimuksessa avata, mutta kustannusten jakaantuessa osatoteuttajien kesken ei yhden toimijan osuus ole kokonaiskustannusten luokkaa.

Kriittisyys tutkimuksessa liittyy tarpeeseen tuottaa tietoa moniammatillisella ja –toimijaisella sosiaalisen kuntoutuksen orientaatiolla toteutettavasta kuntoutuksesta päihdehaasteiden kanssa kamppaileville naisille. Sote-uudistuksessa perustason palveluja vahvistetaan ja painopistettä siirretään ehkäisevään työhön. Tavoitteena on varmistaa, että palvelut vastaavat ihmisten tarpeisiin ja ongelmiin voidaan puuttua ajoissa. Naiset vahvistumisen lähteillä –kuntoutus on varteenotettava paikalliseen kontekstiin rakennettu malli, jonka vaikuttavuutta tämä tutkimus kuvaa.

Avainsanat: sosiaalinen kuntoutus, osallisuus, yhteiskehittäminen, vaikuttavuus, vaikuttavuuden arviointi

Sisällys

1 Johdanto	1
2 Tutkimuksen kontekstina Naiset vahvistumisen lähteillä –kuntoutus	2
2.1 Vaikuttavuustutkimuksen kohde.....	2
2.2 Kuntoutuksen vaikuttavuuden mekanismien jäljillä.....	2
2.3 Mallia Kämpäkuntoutuksesta ja Leidit laiturilla-kuntoutuksesta	4
3 Tutkimusmetodologia	6
3.1 Tarkoitus, tavoite ja tutkimuskysymykset.....	6
3.2 Tutkimuksen eettisyys.....	6
3.3 Aineisto ja analyysi	7
4 Kuntoutuskokonaisuus Kaizer-teorian hahmottamana.....	9
4.1 Konteksti (K, kontekst)	9
4.2 Toimijat (A, aktörer).....	11
4.3 Interventio (I, insatser).....	12
4.4 Mekanismit (M, mekanismer).....	14
4.5 Tulokset ja vaikutukset (R, resultat)	17
4.5.1 Kuntoutuksen merkityksistä osallistujien kokemina	18
4.5.2 Kuntoutuksen merkityksistä toteuttajien kokemina.....	19
5 Johtopäätökset.....	23
6 Pohdinta ja jatkotutkimustarpeet.....	25
Lähteet.....	27
Liitteet.....	30

1 Johdanto

Yhteiskunnalliset odotukset vaikuttavuutta osoitettavan tiedon tuotannolle ovat ymmärrettäviä. Mikäli toiminnan kontekstia ei tarkastella ja analysoida systemaattisesti, jäädyään toimimaan passiivisesti kontekstissa tapahtuvien muutosten armoille (Matthies ym. 2021, 284). Tällainen toiminta on sosiaalivuos Aulikki Kananojan (2020) mukaan rakenteellista välinpitämättömyyttä. Perus- ja ihmisoikeuskysymykset (SPL 1731/1999) ja sosiaalisten oikeuksien turvaaminen tulisi olla tae kansalaisten ihmisarvoiseen huolenpitoon ja turvaan sekä yhdenvertaiseen osallistumisen mahdollisuuteen yhteiskunnan eri toimintoihin.

Sosiaalisten oikeuksien tehtävänä on ohjata hyvinvointia koskevaa päätöksentekoa (Savolainen 2011, 159.) Kansalaisten ihmisarvon turvaaminen, kykyjen kehittämisen mahdollistaminen ja yhteisöllisten siteiden vahvistaminen ovat meidän hyvinvointipoliittisten toimijoiden vastuulla (Savolainen ja Suonio 2011, 10). Tarvitsemme muutokseen tähtäävän työn kehittämiseksi vaikuttavuustutkimusta, jolla voimme tuoda esiin hyvinvointia edistäviä tai estäviä ilmiöitä. Nämä näkökulmat kertovat käsillä olevan kuntoutumista edistävän toiminnan ja siinä toteutetun vaikuttavuustutkimuksen odotuksista, tarpeista ja tutkimuksen lähtökohdista.

Kainuussa toteutettu Naiset vahvistumisen lähteillä –kuntoutus oli räätälöity naisille, joiden elämää varjostivat päihteet tai päihteiden käytöstä seuranneet haasteet. Kuntoutus oli myös kokeilu monitoimijaisella yhteistyöllä toteutettavan kuntoutumisen kehittämisestä ja toteuttamisesta. Kaikkien toiminnan toteuttajien (aikuissosiaalityö, SOSRAKE Kainuun osahanke, evankelisluterilaisen kirkon päihdetyöstä vastaava diakoniatyö ja Tietoisesti kohti parempaa –hanke) toimialoihin kiinnittyä päihdetyö. Aiheen ajankohtaisuus liittyy tarpeeseen tuottaa yksilötyön rinnalle tukipalveluna yhteisöllisiä interventioita sisältävää kuntoutumista vahvistavaa toimintaa. Pilotti on joiltain osin mallinut vuonna 2019 Sopen Tuvalla monialaisesti ja -toimijaisesti toteutetusta Leidit laiturilla –kuntoutuksesta ja vuosina 2006 - 2010 Kainuussa toteutetuista vuoden mittaisista Kämppekuntoutuksista.

Aikuissosiaalityön työntekijöiden ja esimiesten osaamista rakenteelliseen sosiaalityöhön vahvistetaan SOSRAKE osaamisverkosto-hankkeessa. Tiedon tuotanto ja tiedolla vaikuttaminen ovat osa rakenteellista sosiaalityötä. Tutkimus on osa hankkeen sosiaalisen kuntoutuksen vaikuttavuustutkimusta, jolla taas haetaan vahvistusta Kainuun sotessa käytäntötutkimukselliseen työorientaatioon. Kuntoutuskokonaisuus kiinnittyä myös osaksi Terveystieteen- ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) tulevaisuuden sote OTSO-menetelmä-pilottia. Tutkimusraportin myötä kuntoutuksen terveiset menevät myös yhteistyökumppaneille tiedoksi ja hyödynnettäväksi.

Luvussa kaksi esittelemme tutkimuksen kohteen ja oletuksemme (hypoteesi) hyvinvoinnin mahdollistumisesta sosiaalisen kuntoutuksen ryhmätoiminnalla. Luvussa avaamme myös vaikuttavuutta selittäviä osallisuuden lähikäsitteistä, sekä avaamme Kainuun kontekstissa toteutettuja kuntoutusmalleja. Luvussa kolme esittelemme tutkimusmetodologian. Luvussa neljä jäsennämme Kairer-teorian avulla tutkimuksen tietopohjaa, joka sisältää myös tutkimuksen tulokset. Tutkimuksen johtopäätökset esittelemme luvussa viisi. Viimeinen luku kuusi sisältää tutkimuksen pohdinnan ja jatkotutkimustarpeet.

2 Tutkimuksen kontekstina Naiset vahvistumisen lähteillä –kuntoutus

2.1 Vaikuttavuustutkimuksen kohde

Vaikeissa elämäntilanteissa tarvitsemme oman elämän hallintaan liittyviä puskureita. Yksin selviytyminen tuntuu ylitsepääsemättömältä, elämä saattaa tuntua menettävän merkitystään ja seurauksena voi olla turhautumista, tylsistymistä ja passivoitumista. Myös yhteiskunnalliset tilanteet, kuten käsillä olevan koronan rajoitukset, lisäävät ulkopuolistumisen mahdollistumista ja yksinäisyyden tunteen voimistumista. Vaikeisiin elämäntilanteisiin voidaan hakea lohtua päihteiden käytöstä. Riippuvuuden jatkuminen johtaa herkästi lisäongelmiin, kuten terveysthuoliin, työnsaannin vaikeutumiseen tai ongelmiin läheisten kanssa.

Oletuksena (hypoteesina) on, että vertaistukea ja osallisuutta sisältävällä sosiaalista kuntoutusta (SHL 1301/2014, 17 §) sisältävällä ryhmätöiminnällä voidaan saada aikaan positiivisten ajattelu- ja toimintatapojen muutosten seurauksena muutoksia toimintakykyyn, hyvinvointiin ja terveyteen. Sosiaaliseen kuntoutukseen osallistumisella voi olla myönteisiä vaikutuksia myös muiden palvelujen tarkoituksenmukaisempaan käyttöön. Henkilöillä voi olla esimerkiksi vähemmän mahdollisia elämäntilanteen kriisiytymisestä aiheutuvia päivystyskäyntejä ja toisaalta hän voi päästä sellaisten palvelujen piiriin, jotka edistävät osaltaan hänen terveyttään ja hyvinvointiaan.

Naiset vahvistumisen lähteillä -kuntoutuksen ja sosiaalisen kuntoutumisen tavoitteilla on yhteneväisyyttä SOSKU-hankkeen (Raivio 2018) sosiaalisen kuntoutuksen ymmärryksen voimavaraistavana ja pedagogisena toimintana, johon liittyy voimavaraistavana - toivon ja muutoksen näkökulma. Raivio (mt.) muistuttaa, että Sosiaalihuoltolain soveltamisoppaassa (STM:n julkaisuja 2017:5) sosiaalisen kuntoutuksen tavoitteena on edistää ”kaikkien yhteiskunnan jäsenten yhtäläisiä mahdollisuuksia päästä niihin vuorovaikutussuhteisiin, toimintoihin ja rakenteisiin, jotka muodostavat jokapäiväisen elämän perustan”. Tavoitteet liittyvät myös ”yksilön yhteiskuntaan integroitumisen kykyyn suoriutumistaan vastaavalla tavalla”. Tällöin palvelun periaatteet ja tavoitteet eivät rajaa sosiaaliseen kuntoutukseen osallistujia (Raivio mt., 31).

Naiset vahvistumisen lähteillä -ryhmä kohdennettiin päihteistä eroon pyrkiville aikuisille naisille, joilla oli halu ja motivaation siemen kuntoutumiseen. Tavoitteena oli ymmärtää ja löytää työkaluja päihitteettömyyden tueksi. Kuntoutus sisälsi Kajaanin seurakunnan leirikeskus Joutenlammella 24. – 27.5.2021 toteutetun leirin ja kaksi jatkotapaamista syksyllä 2021 Kajaanin seurakuntatalolla. Naiset vahvistumisen lähteillä -kuntoutukseen osallistui seitsemän naista ja kuntoutuksen monialaisesta toteutuksesta vastasi Kainuun sosiaali- ja terveydenhuollon kuntayhtymän (Kainuun soten) aikuissosiaalityö ja sen hallinnoima SOSRAKE Kainuun -osahanke, Kajaanin evankelis-luterilaisen kirkon diakoniatyö, sekä Myllyhoitoyhdistyksen hallinnoima Tietoisesti kohti parempaa -hanke.

2.2 Kuntoutuksen vaikuttavuuden mekanismien jäljillä

Saatiinko kuntoutuksella aikaan vaikutuksia? Tätä lähdemme selvittämään pyrkien selittämään ja ymmärtämään sitä, miten selitettävät asiat ovat syntyneet tai muuttuneet, miten kuntoutustoiminta on rakentunut ja mikä siinä ollut merkityksellistä ja miksi. Tutkimuksessa Kaimer-teoria (luku 4) hah-

mottaa kuntoutuskokonaisuutta (Matthies ym. 2021). Teorian ovat kehittäneet ruotsalaiset sosiaalityön tutkijat Björn Blom ja Stefan Morén ja sitä voidaan hyödyntää vaikuttavuuden arvioinnissa, kehittämistyössä ja tutkimusteorian. Se pohjaa kriittiseen realismiin ja sen käsitykseen todellisuuden kerrostuneisuudesta ja generatiivisten mekanismien ymmärryksestä inhimillisen muutostyön lähtökohtana. Näitä Kaimer-teorian mukaisia kuntoutuksen osatekijöitä ovat konteksti (K, kontext), toimijat (A, aktorer), interventiot (I, insatser), mekanismit (M, mekanismer) ja tulokset ja vaikutukset (R, resultat). Kuntoutustoiminnan vaikutusten selittäminen kytkeytyy edellä mainittujen osatekijöiden välisten yhteyksien analysointiin. (Matthies ym., mt., 7 – 20.)

Toiminnan eri osatekijöillä on vaikutusta toimintaan kuten paikalla ja sen toimijoilla. Yksittäisillä toiminnoillakin on syynsä ja seurauksensa merkitysten kokemuksiin. Esimerkiksi pohdittaessa yksinäisyyttä ja sitä, mistä se voi olla seurausta, tulemme osallisuuden ja toiminnallisuuden kysymysten äärelle. Kun osallistumme ryhmätoimintaan, pääsemme yhteenkuuluvuuden äärelle. Mikäli toiminta on osallistujalle merkityksellistä, on sillä vaikutusta ihmisen hyvinvoinnille.

Kuntoutuksen vaikutusten ymmärrystä ja selittämistä tukee osallisuuden syy–seuraussuhteisiin pureutuminen osallisuuden toiminnallisuutta sisältävien lähikäsitteiden kautta. Niitä on kuvattu seuraavassa kuviossa 1 (Rouvinen-Wilenius 2013, 117– 125).

Kuvio 1. Osallisuuden lähikäsitteet (Rouvinen-Wilenius 2013).

Osallisuuden lähikäsitteet auttavat hahmottamaan osallisuutta toiminnallisuuden näkökulmasta. Osallistuminen on muiden ehdoilla tapahtuvaa toimintaa ja se mahdollistaa osallisuuden olipa se passiivista, aktiivista tai ulkoa ohjattua. Osallistaminen taas on kannustin ja keino, asioiden ymmärrettävyyden julki tuominen, jolloin mahdollistetaan kaikkien osallistuminen. Osallistamisessa painottuu kaikkien yhteisön jäsenten toimintaan mukaan saaminen ja yhteisöllisyys. Aktiivinen kansalaisuus on ihmisten toimintaa, osallistumista ja vaikuttamista, ja se liittyy osin osallistumiseen. Asiakas- ja käyttäjälähtöisyys (subjektinäkökulma) kytkeytyy ihmisen osallistamiseen ja aktivointiin.

Lähestymistapana on osallisuus suunnittelutyöhön, jotta tuloksena olisi asiakaslähtöisten palveluiden aikaan saaminen. Elämänhallinta edistää osallisuuden ja yhteisöllisyyden kokemusta voimaantumi-

sen ja itseensä uskomisen avulla. Yhteisöllisyys syntyy läsnäolosta ja yhteisön jäsenille jaetusta ajasta. Yhteisö taas koostuu esimerkiksi tietyllä alueella asuvista ihmisistä, joilla on yhteinen kulttuuri, arvot ja normit. Yhteisön jäsenenä yksilö oppii oma-aloitteiseksi, voimavaraltaan itseohjautuvaksi ja vastuulliseksi kansalaiseksi. Sosiaalinen pääoma on voimavara, joka muodostuu ihmissuhteiden vaikutuksesta. Voimaantumisen liittyy osallisuuden kokemukseen ja on lähtöisin ihmisestä itsestään, eikä sitä voi ”antaa” toiselle. Siihen liittyy kokemus itsemääräämisoikeudesta (mt. 2013, 117 – 125).

Näistä osallisuuden toiminnallisuutta avaavista näkökulmista rakentuu matka kuntoutuksen vaikuttavuuden ymmärryksen äärelle, jota Matthies ym. (2021, 9) vertaa lentokoneen mustan laatikon avaamiseen. Tulokset kertovat siitä, miten vaikutukset syntyvät toimijoiden ja kuntoutukseen osallistujien yhteisen toiminnan tuloksena.

2.3 Mallia Kämpäkuntoutuksesta ja Leidit laiturilla-kuntoutuksesta

Kainuussa on aiempaa kokemusta päihteiden kanssa kamppaileville järjestetystä kuntoutustoiminnasta. Nyt käsillä oleva kuntoutus oli joiltain osin mallinnus niistä. Niin sanottua kämpäkuntoutusta toteuttivat vuosina 2006 – 2010 Sotkamossa aikuissosiaalityön ja riippuvuuksien yksikön päihdetyöntekijät. Kuntoutuskokonaisuudet olivat vuoden mittaisia. Tuolloin kämpäkuntoutuksen ohjaajina toimineet päihdetyössä työskennelleet sosiaalityöntekijät järjestivät keväällä 2019 kämpäkuntoutuksen sisällöstä koulutuksen Kainuun soten ja kolmannen sektorin työntekijöille, ja yhteistyökumppaneille. Mukana oli myös kämpäkuntoutuksessa olleita kokemusasiantuntijoita kertomassa raitistumisen matkastaan. Pääasiassa raitistuminen oli seurausta kuntoutuksesta saaduista päihdeettömyyttä tukevista työmenetelmistä ja vertaistuesta, josta on seurannut pitkään jatkuneita ystävyksiä. Ystävilä saatu vertaistuki oli auttanut pysymään raittiina ja ystävyys on tuonut elämään iloa.

Viimeisin kuntoutuskokemus on vuonna 2019 toteutettu Leidit laiturilla 2019 –kuntoutus. Sen toteuttivat aikuissosiaalityö, ISO SOS -hanke ja Tietoisesti kohti parempaa –hanke. Kuntoutus oli suunniteltu päihdetaustaisille naisille. Kokeilu sisälsi leirijakson Sotkamon Laakajärven Sopen Tuvalla (Sopen tuvan tuki ry) ja kolme päivän mittaista jatkotapaamista Kajaanin Nupassa. Ryhmässä oli viisi naista ja kolme toimijaa; sosiaalityöntekijä, yhteisöpedagogi ja lähihoitaja-opiskelija.

Leidit laiturilla -kuntoutusjaksolle osallistuvat ohjautuivat mukaan Tietoisesti kohti parempaa -hankkeen kautta. Kaikki ryhmäläiset ovat motivoituneita pääsemään eroon päihteistä ja odottivat saavansa leiriltä eväitä niihin hetkiin, kun matalapaine iskee, jolloin päihteistä erossa pysyminen vaatii työkaluja. Tietoisesti kohti parempaa -hankkeessa toipumisen tueksi rakennettu työkirja toimi ryhmätyöskentelyn tukena. Elämänilo ja toiminnallinen vahvistuminen olivat myös tavoitteita, joita leiriltä haettiin.

Leidit laiturilla -kuntoutuskokeilulla oli tarkoitus saada kokemusta yksilötyön rinnalle tarjottavasta yhteisöllisiä interventioita sisältävästä kuntoutustoiminnasta. Leidit laiturilla -kuntoutuskokeilulle saimme rohkaisua vuosina 2006 – 2010 Kainuussa toteutetuista luonnonläheisistä, elämänhallinnan teemoja ja vertaistukea sisältäneistä Kämpäkuntoutuksista.

Leidit laiturilla 2019 kuntoutuskokonaisuus sisälsi tunne- ja tietoisuustaitojen vahvistamista, taideterapiaa ja ryhmäkeskusteluita. Leirijakson toteutimme ihanteellisessa, järven rannalla sijaitsevassa luonnonläheisessä kuntoutusympäristössä. Leirillä kävi vierailijoina Pohjois-Savon AA-naisista ja Kajaaniin evankelisluterilaisen seurakunnan diakoni. Leirin alussa ja lopussa osallistujat täyttivät elämänhallinta- ja osallisuus -kyselyn. Kyselyn tavoitteena oli saada tietoa ryhmän toiminnan vaikutuksista osallistujiin. Vastauksista oli pääteltävissä, että vaikka kysely toteutettiin lyhyellä aikavälillä, muutoksia oli havaittavissa. Muutoksen vaikutusmekanismit kiinnittyivät leirijakson intensiiviseen työskentelyyn, jolloin kuntoutujat olivat havahtuneet oman elämän hallinnan vahvistumisen keinoihin. Vertaistuki ja paikan viihtyisyys olivat johtaneet turvallisen ja miellyttävän tunteen syntymiseen. Jatkotapaamisia oli odotettu ja yhteydenpito kuntoutujien kesken jatkui pitkään. Yhteydenpito oli tärkeä keino saada tukea kuntoutuksen jälkeen.

3 Tutkimusmetodologia

3.1 Tarkoitus, tavoite ja tutkimuskysymykset

Naiset vahvistumisen lähteillä –kuntoutuksen kokonaisuus sisälsi 24. – 27.5.2021 Kajaanin seurakunnan leirikeskus Joutenlammella toteutettavan leirin ja kaksi jatkotapaamista syksyllä 2021. Kuntoutumisen tavoitteena oli vahvistaa elämänhallintaa, antaa eväitä tunteiden käsittelyyn, tukea kuntoutumista sekä löytää uusia, voimaannuttavia näkökulmia itseensä ja laajemmin koko omaa elämää nähden. Toimintamenetelmien valinnassa huomioitiin nais erityisyys ja ajatus, että toiminnalla saataisiin aikaan pitkäaikaisia vaikutuksia hyvinvointiin. Kuntoutujat olivat motivoituneita kuntoutukseen osallistumiseen, joka on avain päihderiippuvuuden käsittelyyn kohti toipumista.

Kuntoutuskokonaisuus kiinnittyy SOSRAKE Kainuun osahankkeen tutkimuspilottiin, jolla haetaan vastausta sosiaalisen kuntoutuksen ryhmätoiminnan mahdollisista vaikutuksista asiakkaan elämään. Tutkimuksen tavoitteena on tuottaa tietoa, joka koskee asiakkaiden tarpeita ja niiden yhteiskunnallisia yhteyksiä sekä toteutettavan kuntoutuspalvelun ja siihen liittyvien interventiodien vaikuttavuutta ja vastaavuutta asiakkaiden tarpeisiin. Tavoitteena on tuoda näkyväksi asiakkaiden ongelmia, tarpeita ja vahvuuksia ja niiden suhteita omaan elämään, yhteisöön ja yhteiskuntaan.

Tutkimuksella saadaan tietoa, jonka avulla voidaan kehittää palveluittemme sisältöä, kohdentaa toimenpiteitä vaikuttavasti sekä parantaa sosiaalihuollon ja kunnan muun hyvinvointia edistävän toiminnan vaikuttavuutta ja tuloksellisuutta asiakkaiden elämään pitkävaikutteisesti. (THL)

Vaikuttavuustutkimuksella haetaan ymmärrystä ja selitystä muutosta mahdollistavalle/estävälle tekijälle kuntoutuksen tukipalvelussa. Seurantatutkimuksessa kysytään:

Mikä kuntoutuksessa on ollut merkityksellistä ja miksi?

Miten tavoitteet saavutettiin (mahdollinen mekanismi) tai mitä olivat tavoitteiden saavuttamisen esteet?

Tutkimus sisältää myös toimijoille kohdistetun kyselyn, jolla haetaan vastausta kuntoutuksen toteuttamiseen liittyvistä kokemuksista ja merkityksistä, jotka kertovat vastaavat toiminnan jatkokehittämisen tarpeista. Samalla kysely antaa lisäarvoa tutkimukselle.

3.2 Tutkimuksen eettisyys

Kuntoutuksen tutkimuksellisuudesta mainittiin kuntoutujille etukäteen lähetetyssä ohjelmassa (liite 1). Ensimmäisellä tapaamisella kävimme kuntoutusryhmäläisten ja ohjaajien kanssa läpi kuntoutuksen tutkimusosuuden. Lisäksi ryhmäläiset saivat lisätietoa jaetusta tutkimustiedotteesta (liite 2). Tiedotteella on avattu tiedon tarve. Tiedolla on mahdollisuus osoittaa toiminnan vaikutuksia (tilanne ennen – tilanne jälkeen). Kerroimme tutkimuksen vapaaehtoisuudesta ja siitä, että tutkimukseen osallistumisen voi keskeyttää. Tutkimukseen osallistumisen kuntoutuja vahvisti allekirjoittamalla tutkimussuostumuksen (liite 3).

Vastauslomakkeet jäävät vain tutkijoiden käyttöön ja ne säilytetään asianmukaisesti lukitussa paikassa tutkimuksen tekemisen ajan. Tutkimuksessa ja sen raportoinnissa ei tuoda missään vaiheessa esille yksittäisen asiakkaan tietoja. Tutkimustiedot hävitetään kokonaan vuoden 2022 jälkeen. Tietoja käytetään vain tutkimustyöhön sosiaalityön kehittämiseksi ja mahdollisiin opinnäytetöihin, mutta ei muihin tarkoituksiin.

3.3 Aineisto ja analyysi

Tutkimusaineisto on kvalitatiivista ja sisältää mittari-, lomake-, havainto- ja kyselyaineistoa. Tutkimukseen osallistui seitsemän kuntoutujaa, joista yhden osallistujan tutkimusaineistot ovat puutteelliset. Hän ei henkilökohtaisista syistä johtuen osallistunut jatkotapaamisille, joten hänen osalta ei ole olemassa seuranta-aineistoa. Kuntoutuksen viidelle järjestäjälle toteutetusta toimijakyselystä saimme kaikilta vastaukset.

Kuntoutujilta kerätyn aineiston aikuisväestön hyvinvointiin liittyvä mittari sisältää yhdeksän elämäneluettua: 1) asuin- ja toimintaympäristö, 2) työ, osaaminen ja toimeentulo, 3) koettu terveydentila, 4) perhe ja läheiset, 5) arki- ja vapaa-aika, 6) elämän orientaatio, 7) osallisuus, 8) sosiaali- ja terveyspalvelujen käyttö ja 9) kriisit). Mittaukset toteutettiin kuntoutuksen lähtötilanteessa ja jatkotapaamisella. Mittaukset mahdollistivat kuntoutuksen vaikuttavuuden seurannan. Lomakekyselyt liittyivät interventioon, tavoitteen asetteluun sekä kuntoutuksen palautteeseen.

Toiminnan toteuttajilta kerätty tieto liittyy toiminnan toteuttamisen kokemuksiin. Kysely toteutettiin Webropol-kyselynä. Kerätyn tiedon avulla saatiin tutkimukseen mukaan näkökulmaa monialaisen ja –toimijaisen kuntoutuksen toteuttamisen kokemuksista, merkityksistä ja jatkotarpeista.

Analyysi eteni kuntoutumisen merkityksiä tarkastelevan sisällön analyysin avulla (Tuomi & Sarajärvi, 2018). Arvioinneista tehtiin tyypittelyjä ja luokitteluja. Tutkimukseen liittyvä tietojärjestelmän ulkopuolinen aineisto säilytetään lain mukaisesti aikuissosiaalityön arkistossa lukollisessa kaapissa.

Aineistoa on tarkoitus hyödyntää tarkoituksen mukaisesti rakenteellisen sosiaalityön ja oman organisaation kehittämisen tukena, mutta myös tarjota tietoa opinnäytetyön ja kunnallisen päätöksenteon tueksi. Tämä kokeilu on osa sosiaalihuoltolain säätämää rakenteellisen sosiaalityön tiedon tuotantoa ja vaikuttavuustutkimuksen osaamisen vahvistamista aikuissosiaalityössä.

Alla olevaan taulukkoon 1 on koottu Naiset vahvistumisen lähteillä –kuntoutuksen tutkimusaineistot. Kuntoutumiseen osallistujilta kerättiin aineistoa kuntoutuksen lähtötilanteessa ja lopussa. Aineisto sisältää taustatietolomakkeen ryhmästä, aikuisväestön hyvinvointimittarilla toteutetut mittaukset, elämäntilanteen- ja osallisuuteen, interventioon liittyvät kyselyt, sekä tavoitteen asettelun suunnitelmaan liittyvän kyselyn ja kuntoutuspalautteen. Kuntoutuksen toteuttajilta kerättiin tietoa kyselyllä kuntoutuksen lopussa. Kyselyllä haimme vastausta ryhmätoiminnan ja monialaisen yhteistyön kokemuksista.

Taulukko 1. Naiset vahvistumisen lähteillä –kuntoutustutkimuksen aineisto

Tutkimusaineisto kuntoutujilta, 7 osallistujaa	Taustatietolomake
	Aikuisväestön hyvinvointimittari
	Elämänhallinta- ja osallisuus -lomake
	Interventioon liittyvä kysely
	Tavoitteen asettelun suunnitteluun liittyvän kyselyn ja kuntoutuspalaute
Tutkimusaineisto toimijoilta, 5 toimijaa	Kysely monialaisena/-toimijaisena yhteistyönä järjestetyn kuntoutuskokonaisuuden järjestämisestä

4 Kuntoutuskokonaisuus Kaimer-teorian hahmottamana

Tässä luvussa avataan kuntoutuskokonaisuutta, jonka eri osatekijöillä haetaan vastausta kuntoutuksen vaikuttavuutta tutkittaessa. Kaimer-teoriolla rakentuu tietopohja, jonka osia ovat konteksti, toimet, interventio, mekanismit sekä tulokset ja vaikuttavuus. Kaimer-teorian avulla haetaan ymmärrystä siihen, millaisia vaikutuksia kuntoutumisella on asiakkaiden elämään. (Matthies ym. 2021, 9)

4.1 Konteksti (K, kontekst)

Konteksti käsitteenä liittyy Matthieksen ym. (2021) mukaan kyseessä olevan toiminnan toteuttajien ja osallistujien/ryhmäläisten väliseen auttamissuhteeseen vaikuttaviin olosuhteisiin, tilannetekijöihin ja toimintapaikkaan. Blomin ja Morenin mukaan konteksteja on kolme: 1) Tukea tarjoava fyysisinen ja organisatorinen toimintaympäristö, työtä ohjaavat lait, resurssit ja toiminnan tavoitteet, 2) osallistujien elämismaailma (ihmissuhteet, elinolosuhteet, elämään vaikuttavat sosiaaliset ongelmat ja voimavarat) ja 3) etäämmällä vaikuttava yhteiskunnallinen ja kulttuurinen konteksti. Niillä pyritään vaikuttamaan interventioon. (Matthies mt., 16 – 17).

Toiminnan toteuttamisesta vastasivat yhdessä aikuissosiaalityön johtava sosiaalityöntekijä, yksi sosiaaliohjaaja ja SOSRAKE-hankkeen aluekehittäjä, seurakunnan diakonissa ja Tietoisesti kohti parempaa –hankkeen sosiaalipedagogi. Toiminnan suunnittelussa jaettiin vastuut, joista kappaleessa 4.2 (sivu 14 – 15) tarkemmin.

Kuntoutustoiminnan kehittämiselle on vahva yhteiskunnallinen tilaus ja lakiperusta. Tämän tutkimuksen kohteena oleva kuntoutustoiminta liittyy erityisesti sosiaalista tukea sisältävään päihdekuntoutukseen, palveluintegraatioon ja kuntoutuksen vaikuttavuuden seurantaan, jotka sisältyvät sosiaali- ja terveysministeriön (STM) Kuntoutuksen uudistamisesta laadittuun toimintasuunnitelmaan ajalle 2020–2022 (STM 2020). Kuntoutuksellinen päihdetyön työorientaatio kiinnittyy myös sosiaali- ja terveydenhuoltolain lausuntokierroksella olevaan lakiuudistukseen. Merja Laitila-Ukkolan (2005, 2) lisensiaattitutkimus kertoo päihdehuollon sosiaalityön olevan kiistattomasti osa päihdehuollon kokonaisuutta. Tutkimuksen mukaan sosiaalityön haasteeksi päihdehuollon kokonaisuudessa jää lääkkeellisten hoitojen rinnalle tarjottava laadukas psykososiaalinen tuki. Päihdepalveluista säädetään Suomessa päihdehoitolaissa, terveydenhoitolaissa, sosiaalihuoltolaissa sekä kuntoutusrahalaisissa ja päihdepalveluita ohjaavilla asetuksilla (STM).

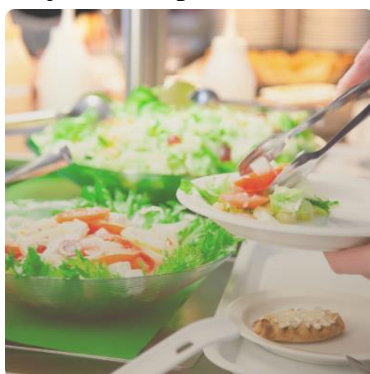
Vaikuttavuutta osoittavan tiedon tuottamiselle löytyy lakipohjaa erityisesti sosiaalihuoltolain rakenteellisesta sosiaalityöstä (SHL 1301/2014, 7§). Tuotetun tiedon avulla voidaan kehittää sosiaalihuollon sisältöä, kohdentaa toimenpiteitä vaikuttavasti sekä parantaa sosiaalihuollon ja kunnan muun hyvinvointia edistävän toiminnan vaikuttavuutta ja tuloksellisuutta. Sosiaalipalvelujen yhteensovittamisesta muiden toimijoiden tarjoaman tuen kanssa ja toiminnan toteutumisen ja vaikuttavuuden seurannasta on määritelty sosiaalihuoltolaissa (SHL 1301/2014, 15 §). Ammattihenkilölaissa (354/2014, 9 §) on määritelty sosiaalityöntekijöiden palvelujen seuranta- ja arviointityön vastuusta.

Lähimmäisen palveleminen (diakonia) on kirkon tuntomerkki ja luovuttamaton tehtävä. Diakoninen kirkko auttaa ja tukee haavoittuvassa elämäntilanteessa olevia ihmisiä, toimii oikeudenmukaisuuden, yhdenvertaisuuden ja rauhan puolesta, rakentaa hyvää elämää edistäviä yhteisöjä sekä varjelee luomakuntaa (Kajaanin seurakunnan diakoniatyö).

Tietoisesti kohti parempaa -hanke (2019–2021) tarjosi matalan kynnyksen valmentavaa, vertaistuelista ryhmätoimintaa päihde- ja muista riippuvuuksista kärsiville aikuisille sekä heidän läheisilleen Kainuun alueella. Lisäksi hanke järjesti koulutusta, luentoja ja tiedotusta sosiaali- ja terveydenhuoltoalan ammattilaisille sekä oppilaitoksille. Hanke oli STEA:n rahoittama.

Naiset vahvistumien lähteillä –kuntoutumisryhmän leiripaikkana oli Kajaanin seurakunnan Joutenlammen kurssikeskus. Seurantapaamisille kokoonnuimme Kajaanin seurakunnan uudistetulle seurakuntalolle. Kontekstin viihtyisyydestä kertovat seuraavat kuvat. Paikka sijaitsee rauhallisella paikalla lammen rannalla, jonka puitteet takaavat viihtyisät olosuhteet leirin järjestämiseen. Ryhmä- ja majoittumistiloina olivat oranssin väriset mökit. Ruokailusta vastasi kurssikeskuksen keittiöhenkilökunta pääatalossa. Ryhmätyöskentelyn tunnelmaa lisäsi takan loimu. Luonnon rauha oli käsin kosketeltavissa. Iltaisin oli mahdollisuus seurustella laavupaikalla ja siirtyä sitten saunomaan ja uimaan.

Kuvia Joutenlammen leirikeskuksesta (joutenlampi.fi):

Osallistujien elämäntilanne kertoo kuntoutusryhmän osallistujien siviilisäädystä, joka jakautui seuraavasti: eronneita oli kolme, avoliitossa oli kaksi, yksi oli leski ja yksi naimaton. Sosioekonomiselta asemaltaan osallistujista neljä oli eläkkeellä, kaksi oli työtöntä ja yksi työvoiman ulkopuolella.

Osallistujien vahvin ensisijainen kuntoutukseen osallistumisen syy liittyi terveyteen (4). Loput kolme kuntoutujaa kertoivat ensisijaiseksi syykseen tulla kuntoutukseen muutokset elämäntilanteissa (1),

sosiaaliset suhteet (1) ja päihteiden käyttö (1). Huoli terveydestä kertoo siitä, että kuntoutujat ovat jo siinä kuntoutumisen vaiheessa, että he ovat havahtuneet pohtimaan omaa terveyttä, ei niinkään päihteiden käyttöä, joka oli yksi vaihtoehto.

4.2 Toimijat (A, aktörer)

Kaizer-teorian toimijat-käsitteellä viitataan kuntoutuksen toteuttajiin ja osallistujiin, jotka ovat osallisina toiminnassa tai prosessissa, jota tarkastellaan (Matthies 2021, mt.). Lisäksi toimijoiden tarkastelussa tulee huomioida millaiset ominaisuudet (koulutus, yhteiskunnallinen asema ja sukupuoli) ja käsitykset (ihmiskäsitys, yhteiskunnanäkemys, käsitys toimijoiden työstä) ohjaavat toimijoita.

Toimijoiden roolien havainnollistamiseksi voitaisiin heidät jakaa primaari- ja sekundaaritoimijoihin, koska toimintakenttä on laaja ja ihmisten tilanteet kompleksisia. Tässä tutkimuksessa primaaritoimijoita ovat kuntoutuksen toteuttajat ja kuntoutukseen osallistujat. Sekundaaritoimijoita ovat ne tahot, joilla on vaikutusta ryhmän toteuttamiseen ja osallistujien elämään. (Matthies ym., mt. 17.)

Kuntoutuskokonaisuuden primaaritoimijoina toteuttajat/yhteistyökumppanit löytyivät aiemmista yhteistyöverkostoista. Suunnittelimme ja toteutimme kuntoutuksen yhdessä. Ryhmän osallistujat valittiin toimijatyöryhmällä. Ryhmään otettiin kaikki seitsemän ilmoittautunutta. Niin toimijat kuin osallistujat olivat naisia. Osallistumisesta tehtiin sosiaalisen kuntoutuksen palvelupäätökset. Kaikilla osallistujilla oli päihdetausta, josta he olivat jo toipumisen tiellä.

Kuntoutuksen toteuttajana Kainuun soten aikuissosiaalipalvelut ovat osa Kainuun soten organisaatiota. Hallinnollisesti Kainuun sote liittyy tulevaan maakunnalliseen hyvinvointialueeseen vuonna 2023. Aikuissosiaalityön slogan on: ”Arki haltuun – yhdessä eteenpäin, aikuissosiaalityö apuna ja tukena elämässä”. Tutkimuksen toteuttamisesta vastasi aikuissosiaalipalveluiden hallinnoiman SOSRAKE Kainuun osahankkeen aluekehittäjä tukenaan johtava sosiaalityöntekijä. Yksi Kainuun soten/aikuissosiaalityön sosiaaliohjaaja toimi leirillä ja jatkotapaamisilla lähinnä toiminnan käytännön järjestelyjen tukijana. Johtava sosiaalityöntekijä ohjasi lisäksi leirillä saturentoutusta ja teki NADA-korva-akunpuntiota, sekä perehdytti ajatusvääristymien vaikutuksiin hyvinvoinnillemme.

Kajaanin evakelisluterilaisesta kirkosta kuntoutuksen toteuttamisessa oli mukana päihdetyöstä vastaava diakonissa. Hänellä oli vahva kokemus leiriohjauksesta. Kuntoutusleiri oli Kajaanin seurakunnan Joutenlammen kurssikeskuksessa ja seurantapaamiset Kajaanin seurakuntatalolla. Seurakunta tarjosi tilat ja lämpimät ruoat leirillä ja jatkotapaamisilla. Niin leirillä kuin jatkotapaamisella diakonissa toimi ”talon emännän” roolissa.

Tietoisesti kohti parempaa –hankkeen (2019–2021) koordinaattori on peruskoulutukseltaan sosiaalipedagogi. Hänellä on vankka ammattitaito ja kokemus ryhmän ohjauksesta. Tietoisesti kohti parempaa –hankkeen päätavoitteena on lisätä tietoa riippuvuusilmiöstä sekä erilaisista toipumiskeisistä kuntouttavista menetelmistä.

Sekundaaritoimijoita tässä tutkimuksessa ovat tahot, joilla on vaikutusta ryhmän toteuttamiseen ja osallistujien elämään. Näitä tahoja ovat tässä tutkimuksessa kuntoutuksen toteuttajien hallinnoijana esihenkilöt aikuissosiaalityön ja evankelisluterilaisesta seurakunnasta sekä SOSRAKE Kainuun osahankeen aluekehittäjä ja Tietoisesti kohti parempaa –hankkeen hallinnoijana Myllyhoitoyhdistys. Kuntoutuksen toteuttamiseen liittyy toimijoina myös kuntoutuspaikkaan liittyvät toimijat, erityisesti Joutenlammen leirikeskuksesta työskentelevät, kuten keittiöhenkilökunta ja talonmiehet. Sekundaaritoimijoita ovat myös kuntoututujien elämismaailmaan liittyvät toimijat. Toimijoiden määrä kertoo laajasta kontekstikentästä, jotka vaikuttavat kuntoutuksen merkityksellisyyteen.

4.3 Interventio (I, insatser)

Kaizer-teoriassa interventiolla viitataan ensisijaisesti siihen, mitä eri toimijat ja osallistajat tekevät ja miten he toimivat. Olennaista on tarkastella toimintaan liittyvän panostuksen yhteen kietoutuminen, sekä toimijoita ja osallistujia yhdistävä dynamiikka. Matthies ym. (mt., 18) viittaavat Blomiin ja Moreniin, joiden mukaan tulee ymmärtää intervention sisältö, jotta voidaan tavoittaa intervention vaikutuksia ja syntyä eli mitä tapahtuu, kun toimijat kohtaavat.

Kokeilu toteutettiin monitoimijaisesti, jossa toimijoilla oli tiettyjä vastuita. Erityisyytenä oli yhteistoimijaisuus, joka liittyy myös kustannusten jakoon. Aikuissosiaalityö kustansi osan leirin tarjoiluisista, osan toiminnasta ja aikuissosiaalityön hallinnoima SOSRAKE Kainuun osahanke vastasi pääosin vaikuttavuustutkimuksen toteutuksesta. Evankelis-luterilainen seurakunta tarjosi leiri- ja jatkotapaamisten tilat, leirin lämpimät ruoat ja jatkotapaamisten tarjoilut. Tietoisesti kohti parempaa –hanke kustansi toimintasisältöön liittyvistä materiaalihankinnoista.

Kuntoutukseen osallistujat saivat ensikäsityksen kuntoutuksesta mainoksen kautta (kuvio 2). Mainos sisälsi leirin ajankohdan, kuntoutuksen tarkoituksen ja toteuttajien yhteystiedot. Kuntoutuksen kokonaisuuden suunnittelimme yhdessä toimijoiden kesken. Leiriohjelman (liite 1) lähetimme ilmoittautuneille postitse.

Kuvio 2. Naiset vahvistumisen lähteillä –kuntoutuksen mainos

Tutkimuksessa on myös huomioitava se, että useampi ryhmäläisistä oli käynyt aiemmin Tietoisesti kohti parempaa -taideryhmässä. Kuntoutuksen ryhmädynamiikkaa tuki kaikkien toimijoiden työtä ohjannut vahva eettinen vastuullisuus ja ryhmäläisten motivaatio pysyä erossa päihteistä. Ryhmäläiset odottivat saavansa leiriltä työkaluja matalapaineen hetkiin, jolloin päihteistä erossa pysyminen vaatii ponnisteluja. Kuntoutustoiminnan tukena toimi psykososiaalinen tuki ja vertaistuki.

Leiriohjelma (liite 1) ohjasi leirin kulkua toimintoinen ja ruokailuineen. Ryhmätoimintapaikalla tunnelmaa lisäsi takkatulen loimu. Illalla oli mahdollisuus saunaan, uida, istua nuotiolla ja liikkua ympäröivässä kauniissa luonnossa järven rannalla. Leirillä yövyttiin mökeissä. Jatkotapaamisen paikkana oli vastaremontoitu viihtyisä seurakuntatalo Kajaanin keskustassa.

Leiritoiminta sisälsi toimintaa ja tietoisuuden lisäämistä hyvinvointiin vaikuttavista tekijöistä. Toiminta liittyi Toipumisen tueksi –työkirjan menetelmiin (Sumupuu 2020), etenkin Asahi terveyslääkintämuotoihin ja taideterapiaan, ajatusväärästymien läpikäyntiin, luontoretkiin, satuhierontaan (Tarina ja Kosketus Oy) ja NADA-korva-akupunktioon (sileatkivet.fi). Hyvinvointiin liittyvän tietoisuuden vahvistamiseksi opeteltiin vireystilan (vireysikkuna) ymmärrystä ja hyödyntämistä epätoivon hetkinä. Edellä mainitut työmenetelmät on sisäänkirjoitettu traumainformoituun työotteeseen (iloajatoivoa.fi).

Kuvia taideterapiassa tuotetuista töistä:

Kuntoutuksen tutkimuksellinen toteutus ei tuottanut vaikeutta. Leirin alussa avasimme osallistujille tutkimuksen sisällön ja merkityksen. Kaikki kuntoutukseen osallistujat osallistuivat tutkimukseen ja täyttivät tutkimukseen liittyvät lomakekyselyt (katso kappale 3.3, s. 10 - 11 tutkimusaineisto). Kuntoutuksen viimeisellä tapaamisella niin toimijat kuin osallistujat saivat kuulla tutkimuksesta alustavia tuloksia. Kiinnostus tutkimuksesta kohtaan hämmästytti. Virinnyt keskustelu oli antoisaa ja vahvisti osaltaan ymmärrystä toiminnasta tuotettavan tiedon tarpeesta.

4.4 Mekanismit (M, mekanismer)

Tutkimuksen vaikutusten syntyprosessin selvitys tiivistyy sosiaaliseen mekanismikäsitteeseen ja kriittisen realismin metateoreettisiin oletuksiin vuorovaikutuksista, joita tapahtuu mikro-, makro- ja mesotasolla (Matthies, 2021). Tässä tutkimuksessa haetaan vastausta pääasiassa kuntoutujien muutoksen mahdollistumisen mekanismille. Lisäksi haemme vahvistusta toimijoiden moniammatillisen työorientaation merkitykselle, jolla on merkitystä osallistujille. Mikrotasolla tapahtuva kohtaaminen liittyy toteuttajien ja osallistujien kohtaamiseen. Mesotaso viittaa ryhmä-, organisaatio- ja yhteisötasolla ja makrotaso yhteiskunnan tasolla tapahtuvaan toimintaan. Täten meso- ja makrotason mekanismit näyttäytyvät kontekstimekanismeina ja voivat estää tai edistää toimintaa. Ne vaikuttavat niihin olosuhteisiin, joissa toiminta tapahtuu.

Mekanismin rakenne eri tasoilla on samankaltainen. Se rakentuu voimista, vuorovaikutuksesta ja rakenteesta, jossa vuorovaikutus tapahtuu. Voimat ovat yksikön toimintaan vaikuttavia syitä, toimintaa ohjaavia motiiveja, toiminnan herättämiä pohdintoja ja valintoja, joilla on pyrkimys intentionaaliseen toimintaan. Ilman halua muutokseen ei synny muutosta. Mekanismin aktivoituminen edellyttää vuorovaikutusta, joka voi olla sanallista, kirjallista tai nonverbaalia. Toisin sanoen mekanismin aktivoituminen sen joka tasolla on riippuvaista vuorovaikutuksen tulkinnoista ja valintoja tekevien välillä, otollisista kontekstuaalisista olosuhteista eli osallisuuden sosiaalisista ja materiaalisista rakenteista. (Matthies ym. mt., 18 – 20 .)

Muutosmekanismin etsiminen ja esittäminen tarjoavat vastauksia työssämme huomioon otaviin elementteihin. Osa niistä integroi, osa syrjäyttää yksilöitä yhteiskuntaan. Tarkastelemme tämän tutkimuksen vaikutusmekanismeja osakseen Blomin ja Morenin neljän osallisuuden sosiaalisen mekanismin kautta, joita ovat vastakaiku-, haastamis-, roolinylittämisen- ja riskinottomekanismit (Matthies ym. mt., 18 – 20). Lisäksi haemme syvempää selitystä sille, mikä toimintamalli Naiset vahvistumisen lähteillä –kuntoutuksessa tuottaa generatiivisia kausaalisuhteita eli mekanismeja, joka mahdollistaa muutoksen (Pawson & Tilley 1997, 58).

Blomin ja Morenin (mt.) neljä sosiaalista mekanismia esittelemme jo senkin vuoksi, että niistä olisi hyvä tehdä sosiaalityöhön huoneentaulu muistuttamaan työorientaatioamme. Tutkimusaineistoista nousi esille sosiaalisen mekanismeja selittäviä tekijöitä. Vastakaikumekanismi on asiakastyön avainmekanismi, jota ilman ei sosiaalityössä voida saada aikaan vaikutuksia. Työntekijän toiminta herättää vastakaikua asiakkaassa eli toimintaa, jolloin asiakas alkaa ottaa vastuuta muutosprosessista. Tällaisesta vastakaikumekanismista kertoo seuraavan kuntoutujan näkökulma:

”Nyt huomaa, että tällaisella toiminnalla on merkittävä vaikutus päihdekuntoutumiseen. Tuo voimia taas jaksaa arjessa.” [5]

Haastamismekanismissa työntekijä haastaa asiakasta muutokseen ja pohtimaan sitä. Työntekijä uskoo asiakkaan toimintakykyyn ja saa vakuutettua asiakkaan muutoksen välttämättömyydestä. Parhaissa tapauksissa seurauksena on, että asiakas aktivoituu, orientoituu muutokseen ja alkaa toimia sen mukaan. Seuraava asiakaspalaute kertoo toimijoiden haastamismekanismin mahdollistumisesta:

”Innostunut, hyvä yhteishenki motivoi.

Hyvä kun erilaisia persoonia, tuo rikkautta keskusteluun.” [1]

Riskinottamismekanismissa on kyse luottamuksen syntymisestä, jonka seurauksena asiakas rohkaistuu ottamaan riskin ja valitsemaan muutoksen. Myös työntekijä ottaa riskin, koska varmaksi ei voi tietää, mihin muutos voi johtaa.

”Ryhmän ohjaajien työtavat sopivat minulle.” [2]

Roolinylittämismekanismin mukaan sosiaalityöntekijä ja asiakas irtautuvat muodollisista rooleista. Mekanismi aktivoituu, kun työntekijä siirtyy viranhaltijan roolistaan professionaaliseen auttajan rooliin ja he kohtaavat toisensa ihmisinä. Kuntoutuksessa työntekijä liikkui erilaisten roolien välillä, josta tämä palaute kertoo:

”Hyvin perehtyneitä, monta eri alan osaajaa yhteistyössä on hyvä. [4]”

Kaikkia edellä mainittuja mekanismeja yhdistävä tekijä on vuorovaikutus, jossa välittyvät viestit virittävät kuntoutujien toimintaa. Mekanismit tarjoavat selityksiä sille, oliko kuntoutujien ja toimijoiden yhteisellä toiminnalla merkityksiä muutoksen mahdollistumiselle. Kuntoutujien palautteet kertovat iloisesta ja rennosta tunnelmasta, sekä asiantuntevasta ohjauksesta. Etenkin monitoimijaisesti toteutetusta toiminnasta on näitä tekijöitä hyvä käydä läpi. Muutoin voi vaarana olla, että osa toimijoista ei ole sisäistänyt näiden mekanismien tärkeyttä.

Kuntoutuksen vaikutusten ymmärrystä ja selittämistä tukee osallisuuden syy–seuraussuhteisiin pureutuminen osallisuuden toiminnallisuutta sisältävien lähikäsitteiden kautta. Toiminnan eri osatekijöillä on vaikutusta toimintaan kuten paikalla ja sen toimijoilla.

Seuraava taulukko (taulukko 2) sisältää hahmotelman osallistujilta kerätyn aineiston analyysistä: lähtötilanteessa esiin nousseet keskeiset huonovointisuutta lisäävät tekijät, hyvinvontia mahdollistavat tekijät ja muutosta selvittävät mekanismit/muutosvoiman.

Kuntoutuksen alussa	Kuntoutuksen aikana	Kuntoutuksen lopussa
<p>Ne alkukyselyn haasteet, joissa ilmeni loppukyselyssä muutosta:</p> <p>1) Yksinäisyys, ulkopuolisuus (ekskluusio).</p> <p>2) Oman elämän ja sen hallinnan välinpitämättömyys, terveyshuolet, retkahdukset.</p>	<p>Kuntoutuksen aikaisella toiminnalla on mahdollista saada aikaan muutosta.</p> <p>Tässä kuntoutuksessa sen mahdollisti kuulluksi, ymmärretyksi ja kunnioitetuksi tuleminen:</p> <p>1) Tunne osallisuudesta (subjekti, ei objekti), jonka mahdollisti asiakaslähtöinen, vastuullinen, psykososiaalinen ja eettisesti vastuullinen työ.</p> <p>2) Tietoisuuden lisääminen asiakaslähtöisellä toiminnalla, jolla vahvistettiin terveyttä, haasteellisten tilanteiden hallintaa ja hyödynnettiin taideterapiaa.</p>	<p>Kuntoutuksen lopussa toteutetun interventiokyselyn vastaukset kertovat muutosmekanismista/muutosvoimasta:</p> <p>1) Kuulluksi, ymmärretyksi ja kunnioitetuksi tuleminen tunne, jonka mahdollisti asiakaslähtöinen, vastuullinen, psykososiaalinen, eettisesti vastuullinen työ (inkluisio).</p> <p>2) Tietoisuuden lisääntyminen vahvistuttaa, mahdollistaa oivaltamisen, josta seuraa elämänhallinnan vahvistuminen.</p>

Taulukko 2. Huonovointisuutta lisäävät tekijät, muutosta mahdollistavat tekijät ja muutosta selittävät mekanismit/muutosvoimat Naiset vahvistumisen lähteillä -kuntoutuksessa.

Kuntoutujien vastauksista nousi esille, etteivät he ennen kuntoutusta tulleet kuulluksi, ymmärretyksi ja kunnioitetuksi, josta seurasi ulkopuolisuuden (ekskluusio) ja yksinäisyyden tunne. Mistä se voi olla seurausta, tulemme osallisuuden ja toiminnallisuuden kysymysten äärelle. Kun osallistumme ryhmätoimintaan, pääsemme yhteenkuuluvuuden äärelle. Mikäli toiminta on osallistujalle merkityksellistä, on sillä vaikutusta ihmisen hyvinvoinnille, sillä hän ei tunne itseään ulkopuoliseksi (inkluisio). (Rouvinen ja Wilenius 2013, 117 – 125).

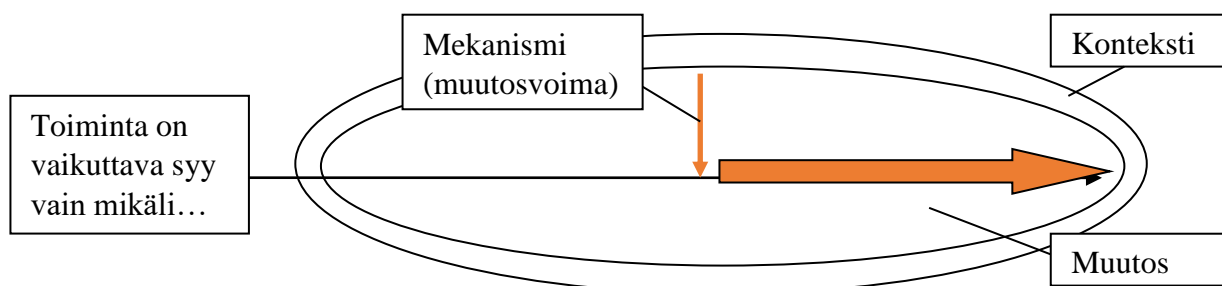
Osallisuuden edistäminen on kannustin ja keino, asioiden ymmärrettävyyden julki tuominen, jolloin mahdollistetaan kaikkien osallistuminen. Osallistamisessa painottuu kaikkien yhteisön jäsenten toimintaan mukaan saaminen ja yhteisöllisyys. Aktiivinen kansalaisuus on ihmisten toimintaa, osallistumista ja vaikuttamista, ja se liittyy osin osallistumiseen. Asiakas- ja käyttäjälähtöisyys (subjektinäkökulma) kytkeytyy ihmisen osallistamiseen ja aktivointiin. (Rouvinen ja Wilenius mt.).

Pelkkä osallistuminen ja osallistaminen ei motivoi. Merkityksellinen toiminta sisältää toimintamahdollisuuksia. Monitoimijainen ja –alainen toimintamuoto mahdollistaa monipuolisen ammattitaitoisen toiminnan tarjoamisen, jota paikallistoimijoilla oli. Erityisesti mainittakoon Tietoisesti kohti parempaa –hankkeen hankekoordinaattorin tieto-taito erilaisten toimintojen järjestäjänä, kuten taideterapia ja tunnetaitojen opettaminen. Muttei yhtään vähäisempinä voi pitää johtavan sosiaalityöntekijän joogaa ja saturentoutusta ja yleisesti ottaen ryhmän ohjaajien vahvaa yhteistyötä ja –toimijuutta.

Kuntoutusryhmässä vallitsi hyvä ja lämmin henki. Luottamus ja vertaistuki olivat merkityksellisiksi koettuja teemoja ja liittyvät moneen osallisuuden lähikäsitteisiin (Ks. luku 2.2, s. 3 – 4, Rouvinen &

Wilenius 2013, 117 – 125), kuten sosiaaliseen pääomaan ja yhteisöllisyyteen, jotka selittävät osallistujien vahvistumista.

Tässä tutkimuksessa vaikuttavuudelle on haettu selitystä Kaimer-teorian avulla. Kaimer-teoria pohjaa kriittiseen realismiin ja sen käsitykseen todellisuuden kerrostuneisuudesta ja generatiivisten mekanismien ymmärryksestä inhimillisen muutostyön lähtökohtana. Teorian mukaan yksittäisillä toiminnoillakin on syynsä ja seurauksensa merkitysten kokemuksiin. Haemme syvempää selitystä yksinäisyyttä poistavan toiminnan muutosmekanismille Pawsonin ja Tilley'n (1997, 58) generatiivisen kausaalisuuden mallilla (kuvio 2).

Kuvio 2. Generatiivinen kausaalisuus (Pawson & Tilley 1997, 58, ks. myös Paasio 2003,30; Karjalainen 2012, 173).

Pawsonin ja Tilley'n (1997, 58) mukaan sosiaaliset interventiot sisältävät syitä ja resursseja, jotka mahdollistavat osallistujien piilevien kausaalisvoimien vapautumisen ja sitä kautta muutoksen mahdollistumisen. Arvionnilla pyritään löytämään mekanismeja, jotka mahdollistavat ongelman lieventämisen kohti asetetun tavoitteen saavuttamista.

Kuntoutujien yksinäisyyden selittävät tekijät liittyivät siihen, etteivät he tulleet kuulluiksi, ymmärretyiksi ja kunnioitetuiksi. Kuntoutuksen toimintaan osallistumisen ja siellä koettu kuulluksi, ymmärretyksi ja kunnioitetuksi tuleminen oli muutosvoima/mekanismi, josta seurasi yksinäisyyden hälvemisen myötä hyvinvointia. Muutosvoimaan vaikutti myös kontekstina miellyttävä, luonnon läheisyys ja paikan viihtyisyys, sekä asiantunteva toiminta.

4.5 Tulokset ja vaikutukset (R, resultat)

Tässä tutkimuksessa esille nostettujen hyvinvointia edistävien tekijöiden välisistä yhteyksistä syntyneiden tulosten ja vaikutusten esille nostaminen on Kaimer-teoria viides osa, jossa ikään kuin avataan tutkimuksen ”musta laatikko”. Vaikutuksia tulee tarkastella huomioimalla koko auttamisprosessi, ei vain suhde alkuvaiheeseen ja organisaation tavoitteita tarkastelemalla. Vaikutuksien tarkastelussa on huomioitava niiden syntyprosessi ja mekanismi niiden tavoittamiseksi, ei vain niiden osoittamiseksi. Tällöin tulkinta on laadullista, ei niinkään mitattavaa. Olennaista on myös vaikutusten syvyys, sillä vaikutusten syntyminen vaatii usein tietyn ajan. Huomionarvoista on myös se, että vuorovaikutus, suhdeperustaisuus ja palvelujärjestelmän rakenne asettuvat keskenään jännitteeseen suhteeseen. (Matthies ym. mt., 20, 190 – 191.)

Tässä laadullisessa toimintatutkimuksessa kuntoutujilta ja toteuttajilta kerätyn aineistotriangulaation tavoitteena oli tuottaa konstitutiivisia (selittäviä) selityksiä siitä, millaisia merkityksiä sosiaalisen kuntoutuksen koostumuksella ja osien vuorovaikutuksella oli kuntoutuksen onnistumiselle. Vaikutavuuden osoittamiseksi ei riitä pelkästään ilmiöiden kuvaileminen ja niitä koskevien tulkintojen esittäminen. Tarvitaan tietoa siitä, miksi ja miten ilmiöt ovat syntyneet. Tavoitteena on selittää ja ymmärtää, miten selitettävä asia on syntynyt tai muuttunut. Merkitykselliset ilmiöt ja asiat kertovat tekijöistä, joilla saatiin aikaan vaikutusta edellyttävää muutosta.

4.5.1 Kuntoutuksen merkityksistä osallistujien kokemina

Arvioimme tuloksia taustoituksen, sekä alku- ja lopputilanteessa tuotettujen aikuisväestön hyvinvointimittausten, kyselyjen ja palautteiden pohjalta. Tutkimuksen alussa ja lopussa toteutetun aikuisväestön hyvinvointimittarimittauksen, elämänhallintaan ja osallisuuteen sekä interventioon liittyvistä kyselyistä nousi esiin muutamia ilmiöitä, joissa ilmeni muutosta tai havahtumista muutoksen mahdollisuudesta loppumittauksissa.

Kuntoutujilta saadun tiedon mukaan keskeisimmät muutokseen vaikuttaneisiin mekanismimeihin kytkeytyvät tekijät liittyivät kuulluksi, arvostetuksi ja tunnustetuksi tulemiseen. Voimme olettaa, että jo näin lyhyellä kuntoutuskokonaisuudella oli saatu aikaan muutosta. Edellä olevassa kappaleessa 4.2 mainitut muutosta edesauttaneet mekanismit antavat vastauksen tutkimuskysymykseen ”Miten tavoitteet saavutettiin (mahdollinen mekanismi) tai mitä olivat tavoitteiden saavuttamisen esteet?”

Kuntoutujien kohtaamisella ja osallistamisella on keskeinen merkitys muutoksen mahdollistumiselle. Suvi Raitakarin (2002) mukaan yhä monimutkaisempien sosiaalisten kriisien keskellä ei kaikkietävällä modernin ajan professionaalisuudella enää päästä eteenpäin. Parhaimmillaan postmoderni asiantuntijakäsitys mahdollistaa politisoituneen ja henkilökohtaista etiikkaa korostavan työotteen. Raitakarin mukaan itsellinen asiakas ei alistu valtasuhteeseen vaan odottaa kuulluksi tulemistä. Jotta muutostyö onnistuisi, se edellyttää toisen arvostamista ja uudenlaisten näkökulmien tuottamista, ilman oikeassa olemisen pakkomielleltä. (Suvi Raitakari, mt.,55.)

Toisella tutkimuskysymyksellä haettiin vahvistusta keskeisimmille muutosmekanismeille kysymällä ”Mikä kuntoutuksessa on ollut merkityksellistä ja miksi?” Seuraavista kuntoutujien palautteista on luettavissa interventioiden merkityksellisyyttä kertovia tunnetason selityksiä:

”Ryhmän henki koettu hyväksi, rennoksi, jossa voi iloita” [O2]

”Yleisesti ottaen ryhmä oli innostava eikä siitä puuttunut mitään oleellista” [O5]

Seuraavista palautteista on luettavissa interventioiden merkityksellisyyttä kertovia toimintatason selityksiä.

”Keskusteltuaiheet olivat toivottuja” [O3]

”Tulin kuulluksi, ymmärretyksi ja minua kunnioitettiin.

Tunsin olevan osallinen ryhmässä.” [O2]

Osallistujien avoimista palautteista on myös luettavissa interventioiden merkityksellisyyttä selittäviä tekijöitä:

”Luonnon läheisyys viehätti.” [O3]

”Rento, iloinen, vapaa tunnelma.” [O4]

”Oli vaan niin ihanaa.” [O1]

”Oon iloisempi ja rennompempi kuin pitkään aikaan.” [O5]

Tutkimuksen analyysi osoitti vahvistumista edistäneet mekanismit. Tulokset kertovat, että kriittisyys kuntoutuksellisessa toiminnassa liittyy yksinkertaisuudessaan siihen, että on kiinnitettävä huomio toisten arvostukseen, tasavertaisuuteen, kuulluksi tulemiseen, jotka mahdollistavat luottamuksen syntymisen. Vastaukset ovat selityksiä muutoksen mahdollistumiselle ja ne vahvistivat ymmärrystä vaikuttavuutta mahdollistavasta toiminnasta, joita tulisi huomioida toiminnan toteuttamisessa. Kuntoutujille laadimme aineistojen pohjalta kootut yksilökohtaiset palautteet.

4.5.2 Kuntoutuksen merkityksistä toteuttajien kokemina

Tutkimus sisälsi myös toimijoille kohdistetun kyselyn (liite 4), jolla haettiin vastausta kuntoutuksen toteuttamisessa mukana olemiseen liittyvistä kokemuksista ja merkityksistä. Kyselyllä halusimme tuoda näkyväksi myös toteuttajien näkemyksiä kuntoutuksen vaikutuksista. Vastauksilla haimme vahvistusta toiminnan jatkokehittämisen tarpeisiin, joka tuo lisäarvoa tutkimukselle. Kuntoutustoiminnan monialaisuus ja -toimijaisuus, suunnitelmallisuus, osallistujien kokonaisvaltaisen tilanteen ymmärrys eli asiakaslähtöisyys ja pitkäjänteisesti toteutettu toiminta edistävät merkittävästi vaikuttavuutta. Toiminnan kustannustehokkuuslaskelmia ei tässä tutkimuksessa avata, mutta kustannusten jakaantuessa osatoteuttajien kesken ei yhden toimijan osuus voi olla kokonaiskustannusten luokkaa.

Seuraavaksi avaamme toimijakyselyä kysymyssisältöjen mukaan. Toimijat näkivät monialaisesti ja -toimijaisesti järjestetystä toiminnasta verrattuna yhden toimijan toimesta järjestettyyn toimintaan olevan hyötyjä, jotka kertovat toiminnan merkityksellisyydestä. Vastauksista nousee esiin vahvasti monitoimijaisen ja -alaisen toiminnan hyötyjä, joista seuraava vastauksista kootut näkökulmat kertovat:

” Monitoimijaisesti järjestetty toiminta mahdollistaa sen, että jokainen voi jakaa omaa osaamistaan ja palveluasiantuntemustaan asiakkaille (ja toisillemme). Tämä koituu asiakkaan hyödyksi, ikään kuin "yhden luukun palveluna". Se varmasti lisää asiakkaan turvallisuuden ja luottamuksen tunnetta, joka taas puolestaan vahvistaa toivoa. Asiakas saa kertaheitolla itselleen laajemman tukiverkoston.

Ohjelman monipuolisuus ja toiminnan sisällön tuottaminen ei tunnu raskaalta, kun se voidaan jakaa eri toimijoiden kesken. Yhteistyössä järjestetty toiminta mahdollistaa asiakkaille laajemman mahdollisuuden saada uutta tieto-taitoa.

Toiminnan toteuttamisen laajuus/pituus, toimipaikka ja sisältö voivat olla asiakasnäkökulmasta rikkaammat, mitä yhden toimijan tahosta voidaan järjestää. Eri toimijoiden kautta saadaan myös osallistujia, ehkä varmemmin. Asiakkaat voivat löytää uusia palveluita sekä saada laajempaa vertaistukea.

Monialaisempi näkemys asiakkaiden tilanteeseen. Resurssien jakaminen ja toiminnan mahdollistuminen.” [T1 – T5]

Toiminnan toteuttamiseen haasteita sisältävät kysymykset liittyivät työaikajärjestelyihin, sitoutumiseen, sekä vastuun- ja kustannusten jakoon. Nämä ovat asioita, joita tulisi huomioida/nostaa esille monitoimijaisesti toteutetun toiminnan suunnittelussa.

Toimijanäkökulmien mukaan työaikaan/työjärjestelyihin liittyvistä haasteista huomioitavaksi, että:

”Omassa työnkuvassa tulee olla varattuja aikaresursseja tämä tyyppiseen toimintaan”. [T1]

Sitoutumiseen liittyvät haasteet liittyivät tasapuoliseen vastuunkantoon josta kertoo näkökulma:

”Vastuualueet on hyvä jakaa selkeästi. Myös viestintäkanavista tulee sopia etukäteen. Jokainen taho osallistuu toimintaan, eikä tule toisen siivellä.” [T2]

Kustannusten jakoon liittyvät näkökulmat kertovat kustannusten jaossa huomioitavaksi etenkin toiminnan ennakoitavuuden budjeteissa, mutta myös kustannustehokkuudesta:

”Kun kaikki pohtivat omalta osaltaan, kustannusten minimointia sekä niitä mahdollisuuksia joita oma yhteisö voi tarjota, niin en usko tämän olevan ylityspääsemätön haaste. Kustannukset olisi hyvä jakaa yhteistyötahon varojen mukaan. Kaikkien on budjetteja tehdessä varauduttava ennakkoon, että tällaista toimintaa voidaan järjestää joka vuosi.” [T2]

Kaikki toimijat näkivät tällaisen toiminnan tärkeäksi. Toiminnan tärkeydestä kertovat näkökulmat liittyivät paljolti jo toiminnan hyödyistä kertoviin näkökulmiin, josta tässä lyhyt kooste:

” Osaaminen on monipuolisempaa ja siten asiakkaiden etu. Asiakas saa kertaheitolla laajan tukiverkoston. Kenelläkään ei yksistään riitä resurssit toteuttaa tällaisia leirejä, mutta yhdessä se onnistuu. Vastuunjako ja kustannusten jakaminen on helpompaa. On monen alan osaajia, toiminta ei ole niin haavoittuvaista ja yhdessä on mukavampi työskennellä. Monitoimijan yhteistyö mahdollistaa asiakkaille enemmän, mutta myös samalla verkostotyö vahvistuu ja mahdollisesti myöhemmin on matalampi kynnyksellä tehdä yhteistyötä. Lisäksi toimintaan saadaan laajempi tieto-taito, jos jokainen toimija tuo jotain omaa osaamista.” [T1–5]

Toimijoiden vastauskooste lisää laajasti ymmärrystä siitä, mitkä tekijät vaikuttivat yhteistyön mahdollistamiseen:

” Yhteinen näkemys, toive ja halu auttaa ja kehittää parempia palveluita asiakkaiden hyväksi. Tarvitaan rohkeutta ja toisten työn arvostavaa asennetta. Tahto-

tila, innostus, luovuus sekä oman organisaation (esimies & kollegat) tuki ja kannustus ovat äärimmäisen tärkeitä toiminnan mahdollistamisessa. Myönteinen ja avoin työote. Se, että eri toimijat tuntevat toisensa. Yhteistyö on helppoa, kun tiedämme toistemme työnkuvaa ja vahvuuksia. Esimiehen kannustaminen ja esimerkin näyttäminen yhteistyön osalta.” [T1–5]

Monialaisen toiminnan vahvistamiseksi halusimme saada näkemystä myös siitä, millaisella toimijajoukolla vastaavaa toimintaa tulisi toteuttaa. Tähän kysymykseen halusimme myös nostaa toimijoiden vastauksista koosteen. Kooste sisältää tähän kysymykseen keskeisimmät huomioitavat näkökulmat:

”Kaikkien niiden toimijoiden kanssa, jotka toimivat kyseisen kohderyhmän kanssa (sote, seurakunta, yhdistykset, hankkeet ja kokemusasiiantuntijat). Meillä on tässä hieno porukka kasassa, voisimmeko yhteisesti viedä ajatusta eteenpäin? Eri kunnissa on erilaisia mahdollisuuksia järjestää tällaista monialaista toimintaa riippuen kuntien toimijoista.” [T1–5]

Toimijoiden vapaa palaute kertoo asioista, joita he halusivat jättää tiedoksi ja leiriraporttiin nostettavaksi:

”Leiri oli mahtava ja yhteistyö toimi loistavasti! On ilo toimia tällaisessa yhteistyöverkostossa ja on palkitsevaa nähdä, miten leiriläiset nauttivat leiristä ja sen sisällöstä. Yhdessä olemme aina enemmän. Leiritoiminnan järjestäminen usean tahon kanssa voi tuntua aluksi raskaalta, mutta kun siihen lähtee mukaan, voi huomata ilon ja onnistumisen kokemuksia asiakkaissa, mutta myös itsessään.” [T1–5]

Loppukysymys liittyi haluun olla mukana jatkossa toiminnassa, johon kaikki toimijat antoivat myönteisen vastauksen. Lisäksi toimijat kertoivat suosittellevansa toimintaan osallistumista kollegoille. Tämä toimijan kommentti lisää uskoa vastaavan toiminnan järjestämisestä, mutta myös tutkimuksen merkityksestä osallistujille:

”Oli upea päästä kokemaan tällainen yhteistyö. Koin myös asiakkaiden viihtyneen ja voimaantuneen. Olin hämmentynyt, miten kuntoutujat olivat kiinnostuneita myös tutkimuksesta.” [T5]

Tulevaisuuden sosiaali- ja terveyskeskus -ohjelmassa on korostettu, että onnistumisen ja tulosten tuottaminen edellyttävät yhteistoiminnalta yhteisesti jaettuja arvoja, asennetta ja innostusta yhteistoimintaan sekä osaoptimoinnista ja oman toimintansa tiukasta rajaamisesta eroon pääsyä. Yhteiskäyttäminen edellyttää myös ymmärrystä toinen toistensa tehtävien ja osaamisen suhteen, toimijoiden keskinäistä luottamusta ja kunnioitusta sekä tukea antavaa ja mahdollistavaa johtajuutta. (THL/Sote-uudistus.)

Jo näin lyhyellä seurantalutkimuksella saatiin aikaan toiminnasta kertovia vaikuttavia tuloksia, johon tutkimuksen mukaan vaikutti juuri edellisessä kappaleessa esille nostetut yhteistoiminnan tulosten tuottamisen edellytykset. Tutkimuksen mukaan kuntoutuksen vaikuttavimmiksi toimenpiteiksi

nousivat monialaisesti ja suunnitelmallisesti toteutettu kuntoutuskokonaisuus ja erityisesti leiri ja sen sisältämät osallisuutta vahvistavat ja voimavarojen tukemista? sisältäneet toimintamenetelmät. Kuntoutuksen toteuttaneet tahot olivat entuudestaan tuttuja, jonka pohjalta yhteiskehittäminen jo ajatuksena innosti ja loi turvalliset raamit yhteisen toiminnan kehittämiseksi.

Seuraavaan sanapilveen (kuvio 1) on koottu tutkimuksessa esiin nousseita toimijoiden ja osallistujien toiminnasta kertovia merkityksiä:

Kuvio 1: Sanapilvi Naiset vahvistumisen äärellä – kuntoutuksen merkityksistä

5 Johtopäätökset

Tämän tutkimuksen tavoitteena oli etsiä moninäkökulmaisen laadullisen aineiston avulla tekijöitä, jotka mahdollistivat tai estivät muutoksen päihdehaasteiden kanssa kamppailevien naisten monitoimijaisesti ja –alaisesti toteutetussa sosiaalisessa kuntoutuksessa. Vastausta haettiin kahdella tutkimuskysymyksellä: ”Miten tavoitteet saavutettiin (mahdollinen mekanismi) tai mitä olivat tavoitteiden saavuttamisen esteet?” ja ”Mikä kuntoutuksessa on ollut merkityksellistä ja miksi?”

Tutkimusaineistosta keskeisin huonovointisuutta lisäävä tekijä liittyi yksinäisyyteen. Tutkimuksen päätulos osoitti vaikuttavuutta kertovan muutosvoiman liittyvän kontekstin turvallisuuteen ja osallisuutta mahdollistaviin asiantuntevasti toteutettuihin toimintoihin, jossa toiminta on vahvalla eettisyydellä virittynyttä. Keskeisimmät muutosta edistäviin mekanismimeihin kytkeytyvät tekijät liittyivät kuulluksi, arvostetuksi ja tunnustetuksi tulemiseen. Lähtötilanteessa kuntoutujien haasteet liittyivät siihen, että he eivät saaneet kokea näitä tunteita. Toiminnan vaikutuksesta kertoo kuntoutujan kokemus, jossa hän on kokenut saaneensa kuntoutukselta elämäänsä kauaskantoisia merkityksiä:

”Kiitos leiristä, jonne mukaan uskaltautuminen lisäsi itseluottamustani ja mielen hyvinvointia. Vaikutus kesti koko kesän ja edelleen”. [O5]

Tutkimustulos vahvistaa myös ennakko-oletusta (hypoteesia). Ennakko-oletuksemme oli, että vertaistukea ja osallisuutta sisältävällä sosiaalisella kuntoutuksella (SHL 1301/2014, 17 §) olisi mahdollista saada aikaan positiivisia muutoksia ajattelu- ja toimintatapoihin, josta seuraisi muutoksia toimintakykyyn, hyvinvointiin ja terveyteen. Sosiaalisessa kuntoutuksessa keskeisintä on haastavassa elämäntilanteessa olevan ihmisen kohtaaminen ja tukeminen voimavaraistavalla toiminnalla, jotta hän löytäisi toimintakykynsä ja voisi omalla tavallaan olla osa yhteisöjä ja yhteiskuntaa.

Tärkeimmiksi vaikuttavuutta edistäviksi tekijöiksi nousivat ammattitaitoiset ohjaajat, kuulluksi tuleminen, vertaistuki, asiakkaan asenne, motivaatio, yhteishenki, usko tulevaisuuteen ja halu muutokseen, tunne osallisuudesta, sekä viihtyisät leiri- ja jatkotapaamispaikat. Vaikuttamalla näihin tekijöihin voidaan tehostaa toimenpiteiden vaikuttavuutta. Toipumisorientaation keskeisenä tavoitteena on painottaa asiakkaiden omia voimavaroja, osallisuutta omassa elinympäristössään, elämän merkitykselliseksi kokemista sekä toiveikkuuden ylläpitämistä.

Naiset vahvistumisen lähteillä –kuntoutus sosiaalisen kuntoutuksen palveluna perustui sosiaalityön johdolla tehtävään yhteistyöhön eri toimijoiden välillä. Paljon tukea tarvitsevan asiakkaan muutosta tukevaan työskentelyyn tarvitaan yhteistä ymmärrystä yhteisestä asiakkaasta, hänen kokonaisvaltaisen tuen tarpeensa tunnistamista ja palveluiden ja toimintojen tarkoituksenmukaista yhteensovittamista.

Tämä pienimuotoinen Naiset vahvistumisen lähteillä –kuntoutus oli vaikuttavuuden tutkimiseksi antoisa kohde, jolla on useisiin kehittämissuunnitelmiin kiinnekohtia. Lisäarvoa tutkimukselle antoi se, että toteutimme sen monitoimijaisesti ja –alaisesti. Tarvitsemme kuntouttavan yksilötyön rinnalle uuden-

laisia sektorirajoja ylittäviä monitoimijaisia työkäytäntöjä, joita rakennetaan vastaamaan paikallisiin tarpeisiin. Kun toimijoita on useampi, mahdollistaa se vastuunjaon, vähentää päällekkäistä työtä ja ehkäisee toiminnan haavoittuvuutta. Monialaisesti toteutettuna toiminta lisää asiantuntijuutta ja mahdollistaa rikastuttavien toimintamahdollisuuksien toteuttamisen. Kuntoutukseen osallistujat näkivät toiminnan monialaisuuden rikastuttavan toimintaa:

”Hyvin perehtyneitä ohjaajia”.

”Monta eri alan osaajaa yhteistyössä on hyvä.”

”Hyvä kun erilaisia persoonia, tuo rikkautta keskusteluun.” [O1, O3,O5]

Tutkimustulokset auttavat ymmärtämään kuntoutujien elämäntilanteen ja työntekijöiden toimintakentän monimutkaisuutta, jossa interventio ja muutosvoiman mekanismit syntyvät. Kaimerteoria osoittautui oivalliseksi monitoimijaisen tutkimuksen tietopohjan avaajaksi. Palveluiden kehittämisessä Aila-Leena Matthies ym. (2021, 284) näkevät tärkeäksi, että kontekstissa tapahtuvat muutokset tulee huomioida vaikuttavuustutkimuksen tuloksia tarkasteltaessa ja analysoidessa.

Nyt toteutettu kuntoutus oli toimijoiden rakentavalla yhteistyöllä toteutettu kokonaisuus. Viimeisellä tapaamisella Kajaanin seurakuntatalolla 27.11.2021 saivat kaikki ryhmäläiset yksilökohtaisen palautteen ja esittelimme tutkimustuloksia. Keskustelussa oli uskomatonta syvyyttä, joka kertoi vastaavan paikallisesti ja monitoimijaisesti toteutettavan kuntoutuksen jatkotarpeista. Toiminnasta toteutettava tutkimus mahdollistaisi työn merkityksellisyyden esiin nostamisen.

6 Pohdinta ja jatkotutkimustarpeet

Kiinnostus ja syy vaikuttavuustutkimuksen toteuttamiselle liittyi tarpeeseen saada kokemusta käytäntötutkimuksen toteuttamisesta, sekä uudenlaisten menetelmällisen työorientaatioiden omaksumisesta. Vaikuttavuuden osoittaminen sosiaalityössä tulisi ohjautua ilmiölähtöisyydestä ja sosiaalityön tulisi toimia yhteiskunnassa vaikuttavana asiantuntijana. Kriittisesti ajatellen tarvitsemme muutokseen tähtäävään työhön vaikuttavuutta vahvistavia työmenetelmiä. Naiset vahvistumisen lähteillä – kuntoutus tutkimuskohteena on ajankohtainen, sillä tulossa oleva päihdehuoltolain lakiuudistus vahvistaa sosiaalityössä toteutettavan päihdetyön kuntoutuksellista vastuuta.

Kriittisyys aikuissosiaalityön kehittämisessä liittyy myös osallistavan sosiaalityön periaatteiden omaksumiseen ja yhteistyöhön asiakkaiden sekä yhteistyökumppaneiden kanssa työmuotoina kokemusasiantuntijatoiminta ja yhteiskehittäminen. Hyvinvointipoliittisina toimijoina sosiaalityön keskiössä on kansalaisten ihmisarvon turvaaminen, kykyjen kehittämisen mahdollistaminen ja yhteisöllisten siteiden vahvistaminen. (Karjalainen ym. 2021, 17; Savolainen & Suonio 2011, 10).

Käytäntötutkimus vaatii Pauli Niemelän (2020) luonnehtiman toimintateoreettisen työskentelyotteen oppimisen hahmottamista systeemisenä prosessina. Keskeistä toimintateoreettisessa työskentelyotteessa on tuottaa tietoa tutkimuksellisesti, tehdä työtä tutkimuksella avautuvan tiedon perusteella ja myös arvioida työn tuloksia. Tällaisen systeemisen ja toimintateoreettisen työskentelyotteen oppiminen mahdollistaa taidot tehdä tuloksellista hyvinvointia parantavaa työtä.

Käsillä oleva tutkimuskohde oli paikallisuuden ja toteuttajien yhteistoimivuuden vuoksi oivallinen yhteiskehittämisen ja vaikuttavuustutkimuksen kohde. Sosiaalityön tulevaisuus selvitys sisältää suosituksen yhteiskehittämisessä huomioon otettavista mahdollisista haasteista, jotka voivat estää yhteiskehittämisen tuloksellista onnistumista. Selvityksen lähtökohtana on osaamisen kehittäminen niin, että voidaan toimia suunnitelmallisesti ja vaikuttavasti, mutta samalla elämäntilanelähtöisesti monialaisia palveluja hyödyntäen ja toisia arvostaen, ei alistaen. Naiset vahvistumisen lähteillä - kuntoutuksen toimijaryhmän toimivuudesta voimme olla tulosten mukaan kiitollisia. Positiivinen kokemus innostaa jatkojalostamaan yhteiskehittämistä.

Paikallisiin olosuhteisiin rakennettavalle monitoimijaiselle ja –alaiselle kuntoutukselle on tarve. Vastaavasta mallista kertoo Pekka Karjalaisen (2004) nuorille kohdistettu kuntoutustutkimus. Karjalaisen (mt.) mukaan kuntoutuksen lääketieteellisestä vajavuusparadigmasta on siirrytty kohti valtaistavaa tai ekologista toimintamallia. Mallissa on keskeistä nähdä yksilö ympäristö- ja vuorovaikutussuhteissaan ja jossa kuntoutuja on vahvemmin subjekti suhteessa muihin kanssatoimijoihin ja että yksilön selviytymistä muuttuvissa elämysyhteisöissä fyysisen ja psyykkisen kuntoutuksen lisäksi vahvistavia osallistumismuodot liittyvät kulttuuri- ja taidelähtöisiin toimintoihin. (Karjalainen 2004, 29–30.)

Kulttuuritoiminta ja taidelähtöiset menetelmät on nostettu esille myös opetusministeriön toimintaohjelmaehdotuksessa. Sen mukaan kulttuuritoimintaa ja taidelähtöisiä menetelmiä – yhteisötaide ja kädentöyt - tulisi integroida muun muassa osaksi sosiaalityötä ja kuntoutuspalveluja. Menetelmien tarve liittyy myös yhteiskunnan muutokseen, syrjäytymisen ehkäisyyn sekä erilaisten hoito- ja ongel-

matilanteiden monimutkaistumiseen, jolloin auttaminen psykososiaalisten ongelmien kierteestä ei onnistu kaikilta osin perinteisin keinoin. (Liikanen 2010, 19; Granfelt 1993, 194–198.)

Naiset vahvistumisen lähteillä -kuntoutuksen toimintasisältö ja valitut menetelmät rakentuivat edellä mainitut näkökulmat huomioiden, johon sisältyi myös taidelähtöisiä menetelmiä. Tavoitteena oli lisätä tietoisuutta hyvinvointiin ja toimintakyvyn vahvistumiseen vaikuttavista tekijöistä. Ennakko-oletus sosiaalista kuntoutusta ja psykososiaalista työtä sisältävän toiminnan mahdollisuudesta saada aikaan muutosta oli todennettavissa jo näin lyhyellä kuntoutuskokonaisuudella. Tutkimustulos on suuntaa antava ja kannustaa jatkossa toteuttamaan paikallisia tarpeita tavoittelevaa yli sektorirajojen kanssa yhdessä toteutettavaa kustannustehokasta kuntoutustoimintaa.

Jatkoa ajatellen voisi tutkimukseen lisätä myös kvantitatiivista aineistoa, jota esimerkiksi toiminnan alussa ja lopussa toteutettavilla mittauksilla voitaisiin toteuttaa. Myös kuntoutuksen kustannusvaikuttavuus olisi tärkeä tutkimuskohde. Toimivaksi todettu toiminta vaatii myös sen käytäntöön juurruttamista, jossa voisi hyödyntää implementoinnin eli kehitetyn toiminnan käyttöönoton prosessia. Tässä juurruttamistyössä on Nanne Isokuortin & Elina Aaltion (2021, 230) mukaan ratkaisevaa tutkia fideliteettiä eli menetelmäuskollisuutta. Fideliteetillä arvioidaan sitä, miten pitkälle käyttäjät toteuttavat kehitettyä mallia. Fideliteetillä on merkitystä interventioiden toteuttamiseen toivotulla tavalla, mallin vaikuttavuuden tutkimiseen, mutta myös helpottamaan ymmärrystä niistä tekijöistä, joihin tulee kiinnittää huomiota menetelmien juurruttamisessa (Isokuortti & Elina Aaltio 2021, 230).

Lähteet

Granfelt, Riitta (1993) Psykososiaalinen orientaatio sosiaalityössä. Teoksessa Granfelt, Riitta & Jokiranta, Harri & Karvinen, Synnove & Matthies, Aila-Leena & Pohjola, Anneli: Monisärmäinen sosiaalityö. Helsinki: Sosiaaliturvan keskusliitto, 175–227.

Kainuun sosiaali- ja terveydenhuollon kuntayhtymä/aikuissosiaalityö:
<https://sote.kainuu.fi/sosiaalinen-tuki-ja-toimeentulo> Katsottu 4.1.2022.

Kajaanin evankelisluterilaisen seurakunnan diakoniatyö: <https://www.kajaaninseurakunta.fi/tulemukaan/diakonia>. Katsottu 30.12.2021.

Kajaanin seurakunnan diakonia-/päihdetyö: <https://www.kajaaninseurakunta.fi/tulemukaan/diakonia/paihdeyto> . Katsottu 22.11.2021.

Kananoja, Aulikki (2020) Ihminen on nähtävä elämäntilanteessaan. Talentia-lehti 3/2020.
<https://www.talentia-lehti.fi/ihminen-on-nahtava-elamantilanteessa/>. Katsottu 21.11.2021.

Kansallinen perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelma. Oikeusministeriö.
<https://oikeusministerio.fi/perus-ja-ihmisoikeuspolitiikka>. Katsottu 20.11.2021

Karjalainen, Pekka (2012, 173) Realistinen arviointi kuntouttavan sosiaalityön vaikuttavuudesta. Teoksessa Pohjola, Anneli & Kemppainen, Tarja & Väyrynen, Sanna (toim.) Sosiaalityön vaikuttavuus. Tampere: Juvenes Print.

Karjalainen, Pekka, Kivipelto, Minna, Liukko, Eeva & Muurinen, Heidi (2021) Osallisuutta ja toimintakykyä vahvistava aikuissosiaalityö – opas ammattilaisille. Helsinki: THL
https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/142555/URN_ISBN_978-952-343-648-0.pdf?sequence=1&isAllowed=y . Katsottu 4.1.2022.

Karjalainen Vappu (2004) Yksilöllistymiskehitys muuttaa kuntoutusta mutta miten? Teoksessa Karjalainen, Vappu & Vilkkumaa, Ilpo (toim.) Kuntoutus kanssamme ihmisen toimijuuden tukeminen. Helsinki: Stakes, 11–38.

Kasvio, Antti, Nakari, Risto, Kalliola, Satu, Kuula, Arja., Pesonen, Ilkka, Rajakaltio, Helena ja Syvänen, Sirpa (1994). Uudistumisen voimavarat. Tutkimus kunnallisen palvelutuotannon tuloksellisuuden ja työelämän laadun kehittämistä. Tampereen yliopisto, yhteiskuntatieteiden tutkimuslaitos. Katsottu 15.11.2021

Laitila-Ukkola, Merja (2005) Päihdehuollon näköinen sosiaalityö. Suomalaisen päihdehuollon sosiaalityön tarinoita. Lisensiaattitutkimus. <https://www.sosnet.fi/loader.aspx?id=ba9af765-fe4e-49ab-80a7-b1d8e866a502>. Katsottu 22.11.2021

Liikanen, Hanna-Liisa (2010) Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia. Ehdotus toimintaohjelmaksi 2010-2014. Helsinki: Opetusministeriön julkaisuja 2010:1.

Lyly, Auri (2018). Enemmän sosiaalista toimintakykyä, lisää osallisuutta! Yhteiskehittäen vaikuttavampaa sosiaalista kuntoutusta. Sosiaalisen kuntoutuksen kehittämishankkeen (SOSKU) 2015–2018 loppuraportti. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/136144/URN_ISBN_978-952-343-070-9.pdf?sequence=1&isAllowed=y . Katsottu 22.11.2021.

Matthies, Aila-Leena, Svenlin, Anu-Riina & Turtiainen, Kati (2021). Aikuissosiaalityö ja Kaimerteoria sen tietopohjan jäsentäjänä. Teoksessa Matthies, Aila-Leena, Svenlin, Anu-Riina & Turtiainen, Kati (toim.) Aikuissosiaalityö – tieto, käytäntö, vaikuttavuus (toim.). Helsinki: Gaudeamus.

NADA-korva-akupunktio. <http://www.sileatkivet.fi/347201422> Katsottu 4.1.2022.

Niemelä, Pauli (2020). Sosiaalityö sosiaalitieteenä ja toimintateoria sosiaalityön teoriana – ideoita sosiaalityön opettamiseen ja oppimiseen. Tiede ja kulttuuri 2/2020 lehti. <http://agon.fi/article/sosiaalityo-sosiaalitieteena-ja-toimintateoria-sosiaalityon-teoriana-ideoita-sosiaalityon-opettamiseen-ja-oppimiseen/>. Katsottu 7.1.2022.

Paasio, Petteri (2003) Vaikuttavuuden arvioinnin rakenne ja mahdollisuus sosiaalialalla. Työpapereita 3/2003. FinSoc. Helsinki: Stakes.

Pawson, Ray & Tilley, Nick (1997) Ralistic Evaluation. London: Sage.

Raitakari, Suvi (2002) Sosiaalityön marginaalistatus – Asiakkuus ja asiantuntijuus modernin ja postmodernin tulkintakehyksessä. Teoksessa Kirsi Juhila, Hannele Forsberg & Irene Roivainen (toim.) Marginaalit ja sosiaalityö. Sosiaalityön tutkimuksen 1. vuosikirja. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 44–62.

Raivio, Helga (2018) Enemmän sosiaalista toimintakykyä, lisää osallisuutta! Yhteiskehittäen vaikuttavampaa sosiaalista kuntoutusta. Sosiaalisen kuntoutuksen kehittämishankkeen (SOSKU) 2015–2018 loppuraportti. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/136144/URN_ISBN_978-952-343-070-9.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Katsottu 17.2.2022

Raunio, Kyösti (2010). Olennainen sosiaalityössä. 2. uudistettu painos. Helsinki. Gaudeamus.

Rouvinen-Wilenius, Päivi (2013) Voidaanko yhdenvertaista osallisuutta ja yhteisöllisyyttä mitata? -diasarja. www.alli.fi/binary/file/-/id/679/fid/2406/. Katsottu 25.11.2021.

Savolainen, Katri (2011) Sosiaalityö toivon luoja. Yhteisösuuntautunut toimintakulttuuri mielen-terveyden edistämisessä. Teoksessa Petri T. Ruuskanen; Katri Savolainen & Mari Suonio (toim.) Toivo sosiaalisessa. Toivoa luova toimintakulttuuri sosiaalityössä. Kuopio: UNIPress cop.

Savolainen, Katri & Suonio, Mari (2011) Johdanto. Teoksessa Petri T. Ruuskanen; Katri Savolainen & Mari Suonio (toim.) Toivo sosiaalisessa. Toivoa luova toimintakulttuuri sosiaalityössä. Kuopio: UNIPress cop.

Sopentuvan tuki ry. Sopen tupa: <https://www.kainuunnuotta.net/fi/sopentupa/sopentuvan-tuki-ry/> . Katsottu 22.11.2021.

Sosiaalihuollon ammattihenkilölaki (354/2014, 9 §) Sosiaalityöntekijöiden palvelujen seuranta- ja arviointityön vastuu. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20150817> . Katsottu 22.11.2021.

Sosiaalihuoltolain soveltamisopas (2017) STM Julkaisuja Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2017:5. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/80391/05_17_Sosiaalihuoltolain%20soveltamisopas.pdf . Katsottu 15.11.2021

Sosiaalihuoltolaki (1301/2014).

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141301?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=sosiaalihuoltolaki#L3P24>. Katsottu 15.11.2021.

Sosiaali- ja terveysministeriö (2020) Kuntoutuksen uudistamisen toimintasuunnitelma ajalle 2020–2022. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2020:39. [Kuntoutuksen uudistaminen. Kuntoutuksen uudistamisen toimintasuunnitelma vuosille 2020–2022 \(valtioneuvosto.fi\)](#). Katsottu 15.11.2021.

SOSRAKE kumppanuushanke [Kainuun sotessa](#). Katsottu 30.12.2021.

Sumupuu, Piia (2020) Voimaa ryhmästä käsikirja Osallisuutta ja sosiaalista toimintakykyä vahvistamassa kuntouttavassa sosiaalityössä ja ryhmässä:

https://sote.kainuu.fi/sites/sote.kainuu.fi/files/documents/library/2020-05/VOIMAA%20RYHM%C3%84ST%C3%84%20k%C3%A4sikirja_1.pdf. Katsottu 20.11.2021.

Suomen perustuslaki (731/1999)

<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1999/19990731?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=perustuslaki>. Katsottu 15.11.2021.

Tarina ja kosketus Oy. Mitä satuhieronta on?: <https://satuhieronta.fi/mita-satuhieronta-on/>. Katsottu 7.1.2022.

Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos. OTSO-hanke: <https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/sosiaalihuollon-kehittamisohjelma/osallistavan-sosiaalityon-menetelmien-pilotti>. Katsottu 30.12.2021.

Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos: Päihdehuoltopalveluiden säätämisestä Suomessa.

<https://thl.fi/fi/web/alkoholi-tupakka-ja-riippuvuudet/paihdehoito/palvelujarjestelman-ohjaus-ja-kehittaminen/paihdepalveluita-ohjaava-lainsaadanto>. Katsottu 15.11.2021.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Sote-uudistus. [Tulevaisuuden sosiaali- ja terveyskeskus -ohjelma | Soteuudistus](#). Katsottu 20.11.2021.

Tietoisesti kohti parempaa –hanke: <https://www.kohtiparempaa.fi/>. Katsottu 22.11.2021

Traumainformoitu työote. <https://www.iloajatoivoa.fi/traumainformoitu-kohtaaminen>. Katsottu 4.1.2022.

Tuikka, Anne & Okulov, Seija (2021) Paikallisuudelle rakentuva aikuissosiaalityö harvaan asutun maaseudun yhteisöissä. Teoksessa Matthies, Aila-Leena & Svenlin, Anu-Riina & Turtiainen, Kati (toim.) Aikuissosiaalityö. Tieto, käytäntö ja vaikuttavuus. Lahti: Gaudeamus.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2018). Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki. Tammi.

Voimaa ryhmästä käsikirja (2019). Osallisuutta ja sosiaalista toimintakykyä vahvistamassa kuntouttavassa sosiaalityössä ja ryhmässä:

https://sote.kainuu.fi/sites/sote.kainuu.fi/files/documents/library/2020-05/VOIMAA%20RYHM%C3%84ST%C3%84%20k%C3%A4sikirja_1.pdf. Katsottu 15.1.2022.

Liitteet

Liite 1. Kuntoutuksen ohjelma

Naiset vahvistumisen lähteillä –kuntoutuskokonaisuus

Naiset vahvistumisen lähteillä –kuntoutuskokonaisuus sisältää 24. – 27.5.2021 Kajaanin seurakunnan leirikeskus Joutenlammella toteutettavan leirin ja kolme yhdessä sovittavaa jatkotapaamista. Kuntoutuksen lähtökohtana on oma motivaatio, joka on avain päihderiippuvuuden käsittelyn mahdollistumiseksi kulkiessasi toipumisen tietä. Tavoitteena on vahvistaa elämänhallintaa, antaa eväitä tunteiden käsittelyyn, tukea kuntoutumista sekä löytää uusia, voimaannuttavia näkökulmia omaan elämääsi ja itseesi nähden.

Tunne- ja tietoisuustaitojen harjoittamisen lisäksi käytämme erilaisia toiminnallisia menetelmiä sekä tietysti vertaistuen valtaisa voimaa!

Leirille mahtuu 10 naista ja se on osallistujille maksuton.

Mikäli kiinnostuit, ota yhteyttä tai jätä yhteydenottopyyntö:

Piia Sumupuuhun, p. 044 019 3869, Anne Matilaiseen p. 044 744 4262 tai Katja Härköseen p. 044 739 2195. Osallistumiseen liittyen tarvitsemme seuraavat tiedot:

1. nimesi (tietenkin)
2. allergiat ja erityisruokavaliot
3. tarve kyydille
4. lähiomaisen puhelinnumero (mikäli viikon aikana sattuisi jotain)
5. jotakin muuta, jonka haluat kertoa etukäteen

HUOM! Leiriläisten henkilötietojen käytöstä kerromme leirin alussa. Leiriläisten vapaaehtoisuuteen ja suostumukseen pohjautuen toteutamme kuntoutuskokonaisuudesta palveluidemme parantamisen tueksi tutkimuksen. Osallistujien nimiä ei tule julki, tutkimus toteutetaan anonyymisti. Tavoitteena on saada tietoa osallistujilta kokemuksta leirin merkityksestä ja toteutuksen onnistumisesta. Saadun tiedon avulla voimme parantaa palveluitamme.

Peruminen: Mikäli et pääsekään osallistumaan leirille, peruthan ilmoittautumisesi mahdollisimman pian, jotta saamme paikan jonossa seuraavalle. Leiri on maksuton.

Aika: 24. - 27.5.2021

Paikka: Kajaanin seurakunnan leirikeskus Joutenlampi, Joutenlammentie 294, 87930 Salmijärvi:
<https://www.kajaaninseurakunta.fi/kirkot-ja-tilat/kurssi-ja-leirikeskukset/joutenlammen-kurssikeskus>

Leirin toteutuksesta ja kustannuksista vastaavat:

- Anne Matilainen, Kajaanin ev.lut. seurakunnan diakonissa, p. 044 744 4262
- Piia Sumupuu, Myllyhoitoyhdistys, Tietoisesti kohti parempaa –hankkeen hankekoordinaattori p. 044 019 3869

Kainuun soten aikuissosiaalityöstä:

- Veera Rinne, johtava sosiaalityöntekijä p. 044 7167036
- Katja Härkönen, sosiaaliohjaaja, p. 044 739 2195
- Anne Tuikka, sosiaalityöntekijä ja aluekehittäjä/SOSRAKE-hanke, p. 044 7970363

Leiri on pääteetön. Tasapuolisuuden nimissä puhallutamme kaikki osallistujat leirin alussa.

Leirin päiväohjelma on alustava, sen tarkennukset ja tehtäväjaot keskustellaan yhdessä leirin alussa:

MAANANTAI 24.5.2021 Tervetuloa!

klo 12.00 Lounas
klo 13.00 Asettuminen taloksi
klo 15.00 Kahvit
klo 15.30 Tutustumista, satuhierontaa ja akupunktiota
klo 17.30 Yhdessä tehty päivällinen
Yhteistä iltaohjelmaa, vapaata oleskelua/rauhottumista, sauna ja iltapalaa

TIISTAI 25.5.

klo 08.00 – 9.00 Aamupala
klo 09.00 Tunne- ja tietoisuusharjoituksia
klo 12.00 Lounas ja pieni lepo
klo 13.00 Harjoituksia, taideterapiaa
klo 15.00 Kahvit
klo 15.30 Luontoretki
klo 17.30 Päivällinen
Yhteistä iltaohjelmaa, vapaata oleskelua/rauhottumista, liikuntaa, sauna ja iltapalaa

KESKIVIKKOA 26.5.

klo 08.00 – 9.00 Aamupala
klo 09.00 Tunne- ja tietoisuusharjoituksia (ajatusvääristymät)
klo 12.00 Lounas ja pieni lepo
klo 13.00 Harjoituksia
klo 15.00 Kahvit
klo 15.30 Ohjelma jatkuu taideterapialla
klo 17.30 Päivällinen
Yhteistä iltaohjelmaa, vapaata oleskelua/rauhottumista, liikuntaa, sauna ja iltapalaa

TORSTAI 27.5.

klo 08.00 – 9.00 Aamupala
klo 09.00 Kokemusten jakamista ja jatkotapaamisista sopiminen
klo 12.00 Lounas ja sen jälkeen kotiin lähdön valmistelut
klo 15.00 Lähtökahvit

Mukaasi tarvitset:

- Aluslakana, pussilakana ja tyynyliina (Huom. myös makuupussin kanssa tarvitset aluslakanan ja tyynyliinan). Mökin varusteluun kuuluu tyynyjä ja peittoja. Halutessasi voit ottaa myös oman tyynyn ja peiton
- Pyyhe + saunomisvälineet
- Säävarauksella lämmintä/sateenkestävää ulkovaatetta
- Omat henkilökohtaiset lääkkeet, resepti mukana
- Avointa ja iloista mieltä

Leirin aikana käymme asioita läpi yhteisten harjoitusten, tehtävien ja keskusteluiden kautta. Voit jakaa omasta tilanteestasi ja kokemuksestasi juuri niin paljon kuin sinulle sillä hetkellä sopii. Jotta jokaisella osallistujalla olisi turvallinen olo, kaikki viikonloppuna käsitellyt aiheet ovat luottamuksellisia – emme siis keskustele niistä jälkeenkään. Yhteisen ohjelman lisäksi pyrimme jättämään aikaa myös ulkoiluun, lepoon ja saunomiseen – yhdessä ja/tai yksin.

HUOM!

Kännyköiden annetaan olla leirin aikana omassa rauhassaan – yhteisen toiminnan aikana niitä ei tarvita lainkaan.

Olet lämpimästi tervetullut hakemaan eväitä riippuvuuden hoitoon!

T. Annet, Piia, Veera ja Katja

Liite 2. Tutkimustiedote

TUTKIMUSTIEDOTE ASIAKKAILLE

Tämän tutkimustiedotteen tarkoituksena on avata tutkimuksen sisältöä tutkimukseen osallistuvalla asiakkaalla, jotta hän voi turvallisesti mielin tehdä päätöksen tutkimukseen osallistumisesta.

Voidaksemme Kainuun sosiaali- ja terveydenhuollon kuntayhtymän aikuissosiaalipalveluissa tarjota tulevaisuudessa asiakkaillemme parasta mahdollista palvelua, on hyvä tarkastella omaa työtämme tutkimuksellisesti. Tämän tutkimuksen kohteena on sosiaalisen kuntoutuksen palvelu ja sen hyvinvointia edistävä vaikutus asiakkaan elämään.

Tutkimusaineisto liittyy sosiaalipalveluissa yhdessä asiakkaan kanssa toteutettavaan työhön, joka sisältää asiakirjoja, erityisesti palvelutarpeen arvion, aikuisväestön hyvinvointimittarin, sosiaalisen kuntoutuksen päätöksen ja tiedon muiden palveluiden käytöstä. Tietoja tarvitaan, jotta toimenpiteiden vaikutusta (tilanne ennen – tilanne jälkeen) voidaan arvioida asiakasprosessi- ja ryhmätyöskentelyn ajalta.

Tutkimuksen toteuttaminen pohjautuu tutkimuslupaun ja tutkimukseen osallistuminen on täysin vapaaehtoista ja perustuu asiakkaan suostumukseen. Tutkimussuostumuslomake (liite) sisältää tiedot tutkimuksen turvallisuudesta liittyen aineiston turvalliseen säilytykseen, käyttöön sekä hävitykseen. Aineistosta tuotettavassa raportissa ei tuoda ilmi tutkimukseen osallistuvien asiakkaiden henkilöllisyyttä.

Tutkimuksen toteutuksesta vastaa Kainuun soten aikuissosiaalityö ja SOSRAKE-hanke yhdessä. Tutkimukseen osallistujilla on oikeus saada tieto tutkimuksen tuloksista, jotka ovat käytettävissä hankkeen päättymiseen mennessä lokakuussa 2022.

Osallistuminen tutkimukseen on täysin vapaaehtoista. Asiakkaalla on koska tahansa mahdollisuus perua tutkimussuostumus ilmoittamalla siitä kirjallisesti sosiaalityöntekijälle tai sosiaaliohjaajalle.

TUTKIMUSSUOSTUMUS
Aluekehittäjälle

SOSRAKE-osaamisverkosto Kainuun osahanke

ASIAKKAAN SUOSTUMUS

Allekirjoittamalla tämän lomakkeen suostun siihen, että antamiani tietoja voidaan käyttää

aikuissosiaalityön järjestämässä vaikuttavuustutkimuksessa;

Tietojani käytetään tutkimustarkoitukseen rajallinen aika. Tutkimustietojen keruu liittyy SOSRAKE-osaamisverkosto –hankkeessa tehtävään Kainuun osahankkeen vaikuttavuuden tutkimuspilottiin ja tutkimusperustaiseen kehittämiseen. Vastausten pohjalta tutkitaan ja kehitetään aikuissosiaalityön palveluja Kainuussa.

Tietoja tarvitaan, jotta toimenpiteiden vaikutusta (tilanne ennen – tilanne jälkeen) voidaan arvioida asiakasprosessi- ja ryhmätyöskentelyn ajalta. Aineistoa kerätessä taustatietoihin ei kirjata nimeä, osoitetta tai muuta henkilötietoa. Vastauslomakkeet jäävät vain tutkijan/tutkijoiden ja opinnäytteiden tekijöiden käyttöön ja ne säilytetään asianmukaisesti lukitussa paikassa tutkimuksen tekemisen ajan. Tutkimustiedot hävitetään kokonaan vuoden 2022 jälkeen. Niitä ei missään vaiheessa luovuteta ulkopuolisille tai muihin tarkoituksiin. Tietoja käytetään VAIN tutkimustyöhön sosiaalityön kehittämiseksi. Tutkimuksessa ja sen raportoinnissa ei tuoda missään vaiheessa esille yksittäisen asiakkaan tietoja.

Minulla on koska tahansa mahdollisuus perua tämä suostumus ilmoittamalla siitä kirjallisesti sosiaalityöntekijälle tai sosiaalihojajalle.

Paikka _____ Aika ___ / ___ 20__

Asiakkaan syntymäaika

Asiakkaan allekirjoitus ja nimen selvennys

Liite 4: Naiset vahvistumisen lähteillä 2021 kuntoutuksen toimijapalaute

Naiset vahvistumisen lähteillä 2021 kuntoutuksen toimijapalaute

1. Mitä hyötyä näet asiakkaalle olevan monitoimijaisesti järjestetystä toiminnasta verrattuna yhden toimijan toimesta järjestettyyn toimintaan?
2. Mitä haasteita tulisi huomioida/nostaa esille monitoimijaisesti toteutetun toiminnan suunnittelussa?
Työaikaan/työjärjestelyihin liittyvät haasteet:
Sitoutumiseen/vastuunjakoon liittyvät haasteet:
Kustannusten jaon haasteet:
Muita haasteita:
3. Näetkö monitoimijaisesti toteutetun toiminnan tärkeäksi?
Kyllä. Kerro lyhyesti, miksi näet monitoimijaisuuden tärkeäksi työmuodoksi?
En. Kerro lyhyesti, miksi et näe monitoimijaisuutta tärkeänä työmuotona?
4. Mikä mahdollistaa yhteistyön?
5. Millä toimijajoukolla vastaavaa toimintaa tulisi toteuttaa?
6. Muuta aiheeseen liittyvää viestiä, jota haluat jättää tiedoksi ja esille nostettavaksi leiriraporttiin?
7. Jatkoa ajatellen (mikäli olet "maiemissa")?
Haluan olla mukana vastaavanlaisessa toiminnassa
En halua olla mukana vastaavanlaisessa toiminnassa
Suosittelem tällaiseen toimintaan osallistumista kollegoilleni
En suosittele tällaiseen toimintaan osallistumista kollegoilleni

Liite 5: Taulukot

Taulukko 1	Naiset vahvistumisen lähteillä kuntoutusaineisto, s. 11
Taulukko 2	Huonovointisuutta lisäävät tekijät, muutosta mahdollistavat tekijät ja muutosta selittävät mekanismit/muutosvoimat Naiset vahvistumisen lähteillä –kuntoutuksessa, s. 19

Liite 6: Kuviot

Kuvio 1	1. Osallisuuden lähikäsitteet (Rouvinen – Wilenius 2013), s. 7
Kuvio 2	2. Generatiivinen kausaalisuus (Pawson & Tilley 1997, 58, ks. myös Paasio 2003,30; Karjalainen 2012, 173). s. 20
Kuvio 3	Sanapilvi Naiset vahvistumisen äärellä – kuntoutuksen merkityksistä, s. 23

Liite 7: Kuvat

Kuvat 1-6	Kajaanin Joutenlammen leirikeskuksesta, s. 13 – 14
Kuva 7	Naisten vahvistumisen lähteillä –leirimainos, s. 16
Kuva 8	Taideterapiassa tuotettuja töitä, s. 17